

časopisni oddelek

94 (497.4)

ZGODOVINSKI ...

2018

94 (497.4)

19025165,1

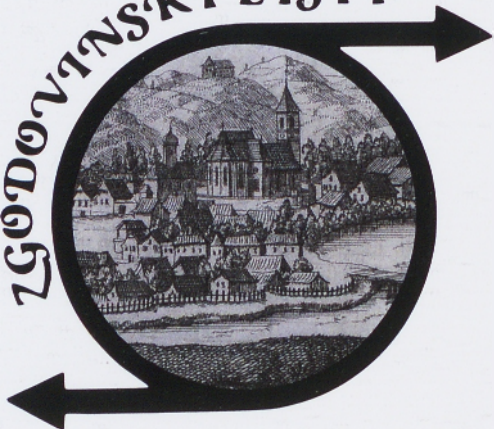
COBISS

ZGODOVINSKI LISTI

2018

ZGODOVINSKI LISTI

ZGODOVINSKI LISTI

Zbornik Splošne knjižnice Ljutomer

Izdala in založila: Splošna knjižnica Ljutomer, december, 2018

Za izdajatelja in založnika: Vesna Laissani

Letnik 26, številka 1, prva izdaja

Leto 2018

Naklada: 300 izvodov

ISSN 1318-6795

Na naslovnici:

Grafika: Vladimír Potočník, ak. slikar spec.

Trg Ljutomer 1681, G. M. Vischer, Topographia Ducatus Stiriae

Računalniški prelom in tisk: Tiskarna ARMA, Lendava

Za vsebino objavljenih prispevkov so odgovorni avtorji.

Izdaja s projektno vsebino.

Kazalo

<i>Jelka Vrbnjak</i> Lotmeržanar	8
<i>Olga Majcen</i> Provi prlek	10
<i>S. P.</i> Stekleni gozd	12
<i>Miro Marič</i> Od Placa do Globetke	15
<i>Zlatko Zdovc</i> Zgodilo se je	21
<i>Zlatko Zdovc</i> Ti si tisti	30
<i>S. P.</i> Petje	36
<i>Majda Slavinec</i> Kako je »Lotmerk« postajal dom	39
<i>Jelka Vrbnjak</i> Mož naše ulice	45
<i>Marica Zacherl</i> Knjižnica med letoma 1930 in 1931	51
<i>Cvetka Kunc Ahmed</i> Prešernov dan	52
<i>S. P.</i> Teta Mara	53
<i>Svetlana Oletič</i> Moja zgodba	56
<i>Jelka Vrbnjak</i> Ob 70-letnici Društva upokojencev Ljutomer	60
<i>Lojzka Jureš</i> Dekličine sanje	64
<i>Lojzka Jureš</i> Dedek v parku se sprehaja	66

Splošna knjižnica Ljutomer je v sklopu jubilejev Čitalnice, ustanovitve knjižnice in 1. slovenskega tabora že v letu 2016 razpisala natečaj za zapisovanje in zbiranje življenjskih zgodb o ljudeh in mestu.

Sprva je bilo ob razpisu veliko vprašanj in nejasnih predstav, kaj bi sploh zapisali. Le redki posamezniki so upali vzeti pero v roke in strniti vsebine, ki so jih videli ali doživeli sami.

Mnogi so nam prišli svoje zgodbe pripovedovat in nikakor nam ni uspelo, da bi jih sami zapisali.

Bilo je tudi nekaj pomislekov, ko so posamezniki namignili na to in ono, nazadnje pa rekli, da je najbolje molčati.

Minilo je leto in mapa z nabranimi besedili se je počasi polnila. Tudi rok za zbiranje se je iztekel, zato nam ni preostalo drugega, kot urediti prevzeto in izdati publikacijo.

Besedilom smo dodali še fotografije. Izbrali smo igriva pročelja mestnih zgradb, mimo katerih hodimo in jih sploh ne opazimo. Kakor zgodb je tudi teh še veliko več, a zanje bo priložnost drugič.

Hvaležni smo avtorjem, ki so se na nas razpis odzvali. Cenimo strokovno delo skupine, ki je zbrano gradivo brala, urejala in ga na vse načine pripravila za tisk. Lepa hvala tudi prof. Pergarju za pravopisno ureditev. Naš knjižničar Srečko pa je bil vsaj v tem primeru fotograf brez konkurence.

Zgodbe so uspele. Berite jih in uživajte ob dogodkih. Naslednjič pa zapišite vašo.

Splošna knjižnica Ljutomer, 2018

Lotmeržanar

Narečna

Oj, presneti Lotmerk ti,
kak se dobro tū živi.
Nega lačnih, nega žednih,
nega klošarov nebenih.

Na toriščih proizvodnih hal
v štacünih gužva se drhal.
Bifejof več kak petdeset,
vsen jin dobro gre promet.

Za šanki pa se tožijo:
»Kak nekda boljše je bilo,
kak nekda fsi so službe meli,
zaj pa nega več kaj k deli.

Banke so nan zropali,
tovarne tujcon odali.
Vdajmo se v nostalgijo,
obžalujmo Jugoslavijo.

Nibeden pa se ne spomija,
kakšen revež je bija,
kdo smo maloobmejno meli,
ž njimi v Radgono leteli.

Malo smo naküpivali,
smo pred carinorej trepetali.
Za boljši standard prek meje
si prnesli Winas smo kafe.

Zaj pa Lotmeržanar stori
držove svoje več ne žoli.
Tak kak zaj ti gre, si nor,
ti v risnici nije šlo nikdor.

Provi prlek

Provi Prlek

okrog Lotmerka je duma,

ga metropola je puna.

Samo zej po sveti hodi,
ma tünko s soboj ponavodi.

S košon sikan se spisti,

mu z jega jurka se cidi.

Klobük na glovi, šürc napre,

to Prlek je, se ve!

Pod noson brke, smeh na vüsta,

zobe pa, ka bi vse pohrusta.

Jebal vrag mu je v navodi –

te samo vkrej od jega hodi!

Roke ma stišjene v pesnice,

ne boji se un risnice.

Batači na nogah veki,

kak da hodja de po dreki.

Robača, kdo dela,

je karerasta flanela.

Kdo je najen fčistar bela,

to pomeni, ka je nedela.

V Lotmerk to na tržnico,

negda vse je z vesi šlo;

zej pa tan je plehovje,
zato še Prlek po sveti gre.
Na stojngi Prliko si s soboj vleče,
te ma, provi, največ sreče!
»Prlika je baba prova,
vragolij je puna jena glova.
Dela rada, nič ne rečen,
včosik jaz pomogati joj nečen.
Ve si dobro to nagvera,
s cvekon doj zabije dvera,
kdo po opraviči notri priden,
taka v štalo spot odiden.
Te se jaz zamislin malo,
kej je babo v to prignalo:
nič mi nebi rada dola,
rojši bi me cokonpok nagnola.
Pa se malo po poprovin,
delan, orjen, vse nabovin –
te le v zodjo hižo me zazove,
jaz pa od veselja lūbin jo,
rad jo mon do rone zore.«

Stekleni gozd

Med Ljutomerčani je bilo vedno veliko posebnžev. Ne kakšnih hudih čudakov, ki bi se jih človek na ulici na daleč izognil, čeprav je bilo tudi teh nekaj. Povečini so bili to meščani ali nekoč tržani, ki so z besedami ali dejanji odstopali od vsakdanjih ljudi. Prepoznati jih je bilo mogoče po drži, komunikaciji z drugimi, naj je šlo za ulico ali domačo hišo. Tudi pri delu so pokazali drugačen značaj in obraz kakor množica v soseščini, ki je niti opazil nisi.

Na Starem trgu je v krogu družine živel Alojz C. Rodil se je za nas že davnega leta 1855 in svojo aktivno vlogo v družbi in delu doživljal ob izteku 19. in v zgodnjih letih 20. stoletja. Kljub temu da je dočakal zavidljivo starost, je bil bolj človek francožefovske dobe kakor poznejših časov. Vzoren red in natančnost pri delu in vsakdanjih opravilih sta bila del njegovega življenja in značaja.

Kljub temu da je družina že več generacij bivala v trgu, je v odnosu do zemlje in stanu bila bolj kmečka kot ne. Prav kmečko poreklo je bilo tisto, ki je do kraja oblikovalo tudi Alojzov značaj, še posebej v primerjavi s sestrama Ano in Rozalijo, še bolj pa z bratom Antonom. Brat Anton je bil pravi tržan, danes se takšnih spominjamo kot »pravih Lotmeržanov«. Poročen v trgu v ugledno, premožno in imenitno rodbino, pečal pa se je z donosno obrtjo. Sestra Rozalija je preživela več časa v Gradcu pri »starih teticah« kot doma v Ljutomeru. Bila je mestna lepotica in žalostno je bilo, da je umrla v najlepših letih, ko se še niti poročila ni. Njen nagrobnik iz belega marmorja je na zgornjem delu pokopališča stal vse do izteka 20. stoletja. Na njem si videl obledelo emajlirano fotografijo pokojne Rozi. Starejša sestra Ana pa se je poročila na kmete s Štermanom v Pristavo. A kmečkega okolja in načina življenja nikoli ni sprejela. Ostala je tržanka, se temu primerno oblačila, govorila in obnašala. Tudi svoje otroke je vzgojila na bolj »fin« način, kot so temu rekli drugi. Ko je obiskovala brata v Ljutomeru, mu je rada očitala, da je njegov dom v trgu bolj kmečki kot njen v Pristavi. In vedno je v svojem dostojanstvu sedla na stol, kakor se je to spodobilo. Klopce ali druge priložnosti za njen počitek ali klepet niso veljale.

Alojz pa kot Alojz. S starostjo je lezel sam vase, vsako leto je bil bolj sključen in manjši. S spuščeni krajci klobuka je stopal po svojem kmečkem dvorišču, skrbel za polja, vinograde, travnike in drugo imetje. Roke si je po domače zataknil za »šürč«, prav rad je posedal na stopnicah domačije,

ki so se spuščale na trg. Od sedmih otrok so tri hčere že imele dogovorjene ženine, tudi dva sina sta se bližala letom, ko bosta osnovala svoji družini.

Bolj ko je Alojz sledil svoji starosti, bolj se je spreminjala tudi njegova žena Jožefa. Z leti se je okrepila v višino in širino. Visoko počesani lasje so jo le še poudarjali, ko se je »svojim za spomin« postavila pred fotografski objektiv. Nabrana obleka je bila okrašena s čipkami in trakovi, na rokah in okoli vratu se je bleščal zlat nakit, ki ga celo tržanke niso ravno premogle.

Kako sta Alojz in Jožefa shajala, je že pozabljeno. A otroci so se času in razmeram primerno, rekli bi, dobro poročili. Bili so izobraženi in so vsi po vrsti tudi dedovali. Prav tukaj pa se je zapletlo. In to v gozdu, gori na bližnjem Kamenščaku.

Preudarni Alojz je tam imel v lasti kake tri hektarje gozda: takega običajnega za vsakoletno sečnjo, kolikor je hiša porabila drv za ogrevanje, in tistega z lesom, ki je služil za vzdrževanje ostrejša ali občasno prodajo. Bilo je blizu, zato vsem v korist. Pa je Alojz želel gozd razdeliti na tri dele, da bi imeli hčeri in sin vsak svoj del. Spodaj je gozd mejil na močvirnati predel ob Ščavnici. Tu se je vse dobro izteklo. Zgoraj se je gozd končal s cesto, ki je peljala sem in tja od nekdaj. Levo in desno pa so bili sosedje, s katerimi se je že večkrat sprl, ker so tu in tam posekali preveč, predvsem tistega, kar ni bilo njihovo. Pri delitvi parcele so se posebej neprijazno oglasili: »Tu je moje, tam je tvoje!« In tako naprej po nelepi stari navadi, kadar se ljudje kregajo za zemljo.

Pa so možje »šritali« z dolgimi in kratkimi koraki vse počez ter dokazovali svoje meje, dokler ni vse skupaj pristalo na sodišču z dragimi odvetniki. Alojza je vse skupaj zelo potrlo, saj se je zavedal, da bo večina sporne vrednosti in še več nazadnje pristalo v žepih advokatov. Po letu trajajoče pravde, sporov in grdih besed je tako tudi bilo. Od drugod poklicani zemljemerci so v komisijski postavi izmerili parcele, dali zakopati kamne mejnike in zapisati dolge zapisnike. Storili so obilo dela, še bolj obilno pa so zaračunali sprtim Ljutomerčanom. Alojz je dokazal, da so bile njegove meje pravilne, a njegov odvetnik je pobral svoje. To ga je hudo prizadelo in dolgo časa je tuhtal, kako bi kaj podobnega za vselej preprečil. Pa se je spomnil.

Steklo, razbito steklo bo rešilo njegovo imetje pred drugimi. A doma nikomur ni pojasnil svojih namer in odločitev. Iz dneva v dan, teden za tednom je več kot dve leti od vsepovsod vozil vse, kar je bilo steklenega. Steklenice, razbite šipe, vaze in drugo. Domači so se njegovega dela naveličali in so ga po tihem označili kot čudaštvo na stara leta. Pa so se tudi sami potrudili, da je kup nerabne steklovine rasel. Nekega dne ga je bilo za

cele »trüge«. Zvrhano polne. Takrat je Alojz sklical domače in jim naročil, da so steklovino nalomili v drobne kose. Kot krljke velike, taki so bili pravi. Z vozom je vse skupaj dal odpeljati v gozd na Kamenščaku.

In potem sta oba hlapca več dni »štihala« za lopato globok jarek od mejnega kamna do mejnega kamna Alojzove parcele. Jarek se je vlekel po gozdu gor in dol, dokler se ni zaključil na samem začetku. In v ta jarek so domači nasuli ono nalomljeno steklovino. Meter za metrom, cel voz. Dva dni. Hlapca sta jarek zakopala in poravnala in vse je bilo kot poprej. Minila so leta in vse je zaraslo, kakor se to v gozdu zgodi. Pa so se spet vprašali, kje gre prava meja, da ne bi kdo koga oškodoval. Takrat so se Alojzovi potomci spomnili stekla v zemlji. Le kdo bi ga namreč mogel kakorkoli prestaviti, če že mejnikov ni bilo več. Pa so z lopato spet malo »zaštihali«, dokler se niso med zemljo in listjem zasvetili stekleni drobcí. Mejo je bilo zlahka najti in dokazati.

Od Alojzovih časov je minilo stoletje. Njegov gozd je danes v lasti četrte generacije potomcev in drugih, a meja se še vedno zlahka najde.

Od Placa do Globetke

Naš Plac

Plac smo imenovali lotmerški Glavni trg, okoliške ulice in dvorišča. Vse to je bil naš življenjski prostor od rojstva do konca otroštva. Prašen, ob dežju pa blaten, je bil Plac zelo priljubljen prostor za igro in druženje otrok in odraslih. Pred hišo, v kateri sem bil rojen, je bila zasajena vrsta mladih lip. Prav ena izmed njih je bila priča mojemu prvemu bližnjemu srečanju s Placom. Ko sem se zavrtel okrog nje, kot ponavadi, mi je roka spodrsnila in sem telebnil na obraz na trda tla. Ob praskah, bolečinah, joku in krvi mi je mati dejala, da bo to minilo prej, kot se bom ženil, kar sem pozneje slišal še večkrat.

Na sredi Placa je bilo, kot na srečo še sedaj, kužno znamenje s stopnicami in okrog gredice z rožami in štirimi stebri. Priljubljen kraj za posedanje in igro za nas otroke. Zraven znamenja je bil lesen studenec s pitno vodo. Tja so ljudje hodili s kantami po vodo, ker še mnogo mestnih hiš ni imelo vodovoda, v studencih za hišami pa voda ni bila primerna za pitje. Jugozahodno stran so osenčevali divji kostanji in lipe. Na klopeh pod njihovimi krošnjami je bilo prijetno posedeti v senci, kar so Lotmeržonci pridno koristili. Ko je padel mrak, pa smo otroci od daleč gledali in vlekli na ušesa, kar so starejši modrovali. Razumeli pa tako ali tako nismo nič. Dva velika zvočnika na stebrih sta nam posredovala nemške koračnice in lajajoči glas nekega firerja. Pozneje pa so zazvenele nam bolj prijetne melodije in tudi neprijeten glas govorca, ki pa je govoril že bolj po naše. V jugovzhodnem delu je stal osmerokotni paviljon s prodajalno vrvarskih izdelkov. Največja sprememba na Placu je bila prenova v petdesetih letih, ko so tlakovali osrednjo cesto, asfaltirali ostali del in uredili zelenice z rožami. Veliki kupi gramoza, parni valjar in tlakovalci na čudnih enonogih stolčkih, ki so dneve in dneve s kladivi kljuvali po granitnih kockah, so bili za nas zanimivi kar nekaj časa. Proti večeru, ko so prenehali z delom, smo plezali po valjarju in raziskovali njegove ročice in ventile. Enkrat je v njem ostalo nekaj pare in po premiku neke ročice se je začel premikati. Na srečo se je ustavil že pri tretji hiši.

Hiše na Placu so bile poimenovane po tedanjih ali po nekdanjih lastnikih ali po dejavnosti, ki so se je v njih dogajale. Mestno hišo smo imenovali Rotež, druge pa so bile Hranilnica, Mihaličkina, pozneje Merkur, Žitkova, Honigmanova, v kateri je bilo odvetništvo, Salberger, Martinušičeva, katere

lastniki so imeli usnjarno, Posojilnica s tunelom, ki so mu starejši rekli zol, Hotel Herndl, pozneje Zenkovičeva gostilna, Švarčova (Schwartzova) apoteka, Zupančičeva in v njej Kokotova, pozneje Rajtarjeva, pekarna, v naslednji je bila knjigarna, pozneje pa frizer in Džabirova slaščičarna. Sledila je Sinigojeva z mesnico v pritličju, Virtova (Wirthova) s trgovino Steklo barve, Kukovčeva pekarna, sedaj Blagovnica, in zadnja v ožjem področju placa, Sršen-Miklova z zobno ambulanto. V zahodnem kotu je bila malo odmaknjena Vilarjeva, pozneje Zupejeva hiša. V severnem kotu pa je bila Šmidova (Schmidtova), ki smo jo tudi prištevali k Placu. Naslednja na sedanji Prešernovi je bila Žitkova in še ena Žitkova, nato so sledile Štrasarjeva, pozneje dijaški dom, sedaj glasbena šola, Berenjova železnina, Čagranova z lepo urarsko izložbo, Šumakova in Senčarjeva. Na nasprotni strani ceste, sedanje Prešernove ulice, proti Placu je bila prva Hönigmanova, pozneje zdravstveni dom, Drobnikova pekarna s hrustljivimi prestami, pozneje postaja ljudske milice, Šadlova, nato Zavratnikov hotel, Peklarjeva, v kateri je bila nekaj časa ambulanta, in Jančeva z odvetništvom. Proti Miklošičevemu, prej Cerkvenemu, trgu sta bili Seršenovi hiši. V prvi je bila gostilna, pozneje gostišče Prlek, v drugi pa trgovina Ciciban in Manufaktura. Na Miklošičevem trgu so bile še Stanjkova, pozneje Škrajnarjeva hiša z znamenito slaščičarno in okusnimi kremšnitami. Zraven nje je bila hiša, ki smo jo imenovali Židovkina, v njej pa si bili trafika, fotografski atelje Fotolik in takoj po drugi vojni ambulanta, Rdeči križ in pozneje skladišče Tobačne ter ženski frizerski salon. Tu je bila tudi Vilarjeva hiša s trgovino in pozneje prva samopostrežba. Med Vilarjevo in Sršenovo hišo, kjer je bil pozneje sedež okraja, sedaj pa občine in upravne enote, je bila prašna, ob dežju blatna ulica s preprostim imenom Za štalami. Tu so bili župnišče, po domače farof, znameniti portali pred farno cerkvijo svetega Janeza Krstnika ter ostanki obzidja z vgrajenimi nagrobniki in najstarejšo zgradbo, nekdanjo mrtvašnico. Proti jugovzhodu je vodila Jeruzalemska cesta, sedaj Ormoška. Tam so bile hiše: Grosmanova, pozneje Pušenjakova, Vregova mesnica in restavracija, ki pa smo se je izogibali, ker se je v njej zgodil grozljiv umor starejše ženice. Hönigmanova hiša je bila delno že na Starem trgu. Ob Vregovi je bila pipa mestnega vodovoda in prašna cesta proti mali postaji. Naprej po Ormoški so bile hiše z urarsko delavnico, Kukolova kmetija, Rekova hiša, Kunčeva avtomehanična delavnica in Semeničeva kovačnica. Na južnem delu te ceste je bile Kranjčeva opekarna, Kranjčeva in Vardova hiša ter Magdičeva in Mišlavčeva hiša. Na sredi Starega trga je že takrat kraljevala mogočna lipa ter pod njo studenec, mestna tehtnica in kapela svete Ane. Na gornjem delu trga je proti jugovzhodu tekla Skuhalova cesta, po domače Hausgasa in pozneje Ulica Ivana Kaučiča. Proti jugu in jugozahodu pa so bile ceste na

Jurševko, k osnovni šoli in proti Miklošičevemu trgu, sedanja Vrazova. Na Starem trgu so bile tudi Slavičeva gostilna, Antoličeva, Polaničeva, pozneje Prinčičeva, Stanjkova in Mavričeva hiša ter Vaupotičeva mesnica. Tu so bile še Trojnarjeva, Škofova, Trstenjakova in Črčkova, pozneje Begova hiša. Ferlanova hiša in Marjanovičeva s kovačnico so zaključevale jugovzhodni del Starega trga.

Naše otroške igre so bile lovljenje, skrivanje in razne borbe med partizani in fašisti. Te so bile bolj enostranske, ker nihče ni hotel biti fašist. Ko smo začeli izdelovati najprej papirnate aviončke, nato pa modele iz lesa in kartona, imenovane gumenjake, smo tekali za njimi in nabirali kondicijo. Na novo postavljena tržnica je postala naše priljubljeno shajališče, spidvej steza za edino kolo, ki ga je imel eden izmed nas ter teniško in odbojgarsko igrišče. Vsakdanje igre je popestrilo vsakoletno velikonočno in prvomajsko pokanje s karbidom. Posebnost so bili tudi obiski ringlšpilarjev, kot smo jih poimenovali. Takrat smo s plošč in iz hreščočih zvočnikov slišali najnovejše pesmi. Vhodi v stare mestne hiše, ki smo jih imenovali haustori, so bili tako nam, otrokom, kot že malo starejšim parom, prijetna skrivališča. Nekaterih pa smo se izogibali. Posebej nepriljubljen je bil haustor pod uro, ker so tam bili postaja milice in zaporí. Starejši so nas vedno opozarjali, da bomo morali pod uro, če bomo nemarni. Čez dan je bil Plac vedno poln ljudi in živine, pa tudi kakšen avto se je prizibal po srednji cesti. Bilo je precej bučno. Zvečer, ko je padel mrak, je nekako vse potihnilo, tudi ljudje so govorili tiše. Takrat smo slišali nepozabno bitje ure na Rotežu, ki smo ga čez dan skoraj preslišali. Zven teh urnih zvonov mi je ostal še posebej v spominu. V tistem času so se dogajale tudi baklade, parade in mitingi: včasih na Placu, največkrat pa za Sokolskim, pozneje Titovim domom, in še pozneje Partizanom. Znanе so bile veselice, tudi gasilske, ob dnevu žena in ob državnih praznikih. Na gasilskih veselicah se je nam otrokom zdelo najboljše to, da so igrali pleh muzika in domači muzikanti. Po kratkem času so kape na glavah gasilcev visele na vse strani, samo ravno ne. Prvomajske veselice so se začele s plezanjem na mlaje, po domače majpone. Eden je bil postavljen navpično, drugi pa poševno. Za spretne plezalce iz vrst starejših fantov je bila nagrada na vrhu majpona liter vina in klobasa. Pri tem plezanju je bilo veliko smeha, ko je večina že na polovici zdrsnila nazaj na tla.

Za Titovim domom pa so bila pozneje urejena še igrišča, atletska steza in telovadna orodja. Tja smo preselili svoje športne dejavnosti. Najboljša stvar pa je bila Titova štafeta, ko smo lahko občudovali poskakujoče prsi starejših deklet in žena, ki so tekle v prvi vrsti, ena pa je nosila nekakšno okrašeno palico. Nedošlo zatem se je zgodil dan mladosti, ko smo izvajali proste vaje,

natrenirane pri urah telovadbe, na tako imenovanih zletih. Ti so bili vsako leto v drugem kraju.

Naš Plac pa je bil tudi prizorišče kulturnih dogodkov. Pred mestno hišo so včasih postavili lesen oder, na katerem smo občudovali domače igralce, ki so uprizarjali igre od Miklove Zale do Hlapca Jerneja in recitirali slovenske pesmi, zbori pa so veselo prepevali. Posebno doživetje so bili koncerti domače pleh muzike. To je marsikoga izmed nas spodbudilo, da je šel v glasbeno šolo. Pozimi je bilo aktualno drsanje na Žabjaku in drugih zamrznjenih vodah v okolici. Za sankanje in smučanje so bili priljubljeni tereni na Jurševki in Vili. Bližnji pa so bili na Starem trgu in dol po Kamenščaku.

Z leti smo rasli in začeli širiti svoj igralni prostor, ker za loke, puščice in frače Plac ni bil najbolj primeren, saj si se hitro znebil kakega bojnega pripomočka. Takrat smo osvajali šolsko šumo, Sršenov in Huberjev log ter naš glavni poligon od male postaje do Babjega ložiča, po naše Rožiča, in Globetke. Poletne počitnice, bolj neučakani pa že obdobje pred njimi, pa smo preživljali ob vodi.

Na Globetki

V spominu so mi ostali nepozabni in brezskrbni poletni dnevi. Številni tolmuni v strugah Ščavnice in Globetke, ki smo jih imenovali jame, so bili primerni za kopanje in ribolov. Vsakoletne poplave teh dveh rečic so ju spremenile v deroči reki, ki sta se razlili po poljih in travnikih. Takrat so se naše igre preselile na vodo; poleti je bil razširjen prostor za kopanje in splavarjenje, zgodaj spomladi pa je bilo splavarjenje na ledenih ploščah kar nevarna igra. Po opustitvi kopališča na Huberjevem in neuspelem poskusu ureditve kopališča na Žabjaku zraven Seršenovega loga so pričeli urejati kopališče na Globetki. To je bilo med železniškim mostom in ostanki betonskega jezua. Pod lesenim mostom so bile zapornice, ki so zadrževale vodo na primerni višini. Jugovzhodno obrežje je bilo utrjeno z lesenimi koli, pokritimi s hodnikom iz desk in stopnicami za dohod v vodo. Na severozahodni strani razširjene struge pa so ostala obvodna drevesa, kar je dajalo celotnemu prostoru poseben čar. Lesena garderoba z blagajno in vodjem kopališča, igrišče za odbojko ter leseni ležalniki so zaključevali sliko tega, nam tako ljubega prostora. Sem so prihajali otroci in odrasli iz vsega mesta, pa tudi iz okolice. Nastajala so nova poznanstva in prijateljstva, ki so trajala in ostala večinoma do danes. Tu smo se naučili tudi drugih načinov plavanja, ne samo peseka, kot smo imenovali naš dotedanji stil. Pri tem so pripomogli predvsem fantje in dekleta iz večjih mest, ki so počitnikovali pri sorodnikih. Naučili smo se kravl, žabo, hrbtno plavanje in metuljčka ter tako

nekateri postali pravi mojstri. Skakanje v vodo z edine lesene skakalnice smo mi, mlajši, lahko izvajali le, ko so nam starejši prepustili prostor. Tu so bili še ostanki betonskih stebrov nad jamo, globoki okrog tri metre, tudi primerni za skoke v vodo. Lovljenje v vodi in na suhem, nabijanje žoge, če smo jo imeli, kartanje in šah so nam krajšali čas do večera. Ležanje na soncu, še posebej na jeklenem nosilcu železniškega mostu, na katerem si se opekeli tudi spredaj, nam ni škodovalo ali pa nam ni bilo mar. Z ograje tega mostu pa so skakali samo najpogumnejši, ker je to bilo precej tvegano početje. Na srečo ni bilo kakšne večje nezgode.

Splošno vzdušje na tem kopališču je bilo enkratno in nepozabno. Med najmlajšimi in najstarejšimi kopalci ni bilo nobenih razlik, razen v starosti in spoštljivosti mlajših do starejših. Tudi med nami, približno enako starimi, ni bilo večjih razlik, ker smo bili enakovredni, čeprav so bili nekateri doma bolj, drugi pa manj revni. Tudi v modi kopalk se nismo veliko razlikovali. Vsi smo hoteli imeti tako imenovane ‚minimalke‘ s črto na sprednji strani. Eni so jih imeli prej, drugi pozneje. Prednost minimalk je bila v tem, da si jih oblekel kjerkoli, ker so bile na eni strani deljene. Okoliški fantje, ki so ponavadi prišli proti večeru, pa so uporabljali na poseben način zavezane šurce, ki so bili malo za osvežitev dogajanja, ko so se včasih odvezali. Mlajša dekleta so nosila enodelne kopalke, ker so bile dvodelne rezervirane za starejše z že vidnejšimi oblinami, ki so privabljale poglede starejših fantov.

Na tem prostoru so se pričenjale tudi ljubezenske vezi. Nekatero so bile le ‚sezonske‘, druge pa so kar trajale. Mlajši smo seveda oprezali za dekleti in jih zalezovali, zato je bilo kdaj pa kdaj potrebno uporabiti tudi hitre noge. Večjih zamer pa ni bilo in smo se prav vsi lepo razumeli.

Tako so tekli dnevi, meseci in leta, lepa leta naše mladosti. V vsem tem obdobju smo si morali vzeti čas tudi za šolo in glasbeno šolo ter s tem povezanimi dolžnostmi. Med šolskim letom nas je večina dvakrat tedensko telovadila pri popoldanskih urah telovadbe pod strokovnim vodstvom vaditeljev.

Čas, ta neusmiljeni vodnik vsega dogajanja, je končal tudi naše otroštvo. Ko smo se po končani nižji gimnaziji razšli v želji po novem znanju ali poklicu in zagotovitvi samostojnega življenja, smo nekateri obdržali stike, za druge pa to ni bilo mogoče.

Ob koncu petdesetih, se je kopališče na Globetki začelo opuščati in urejati novo na Ribnikih. Vse slabe stvari, ki so se nam dogajale, so bile hitro pozabljene. Ostali so le lepi spomini, ki naj le trajajo in trajajo.

Lepo otroštvo na Placu, ob Globetki in v vsem okolju, v katerem smo odraščali, so nam omogočili naši starši, ki jim moramo biti hvaležni. Čeprav nam, po našem mišljenju, niso dali mnogo, smo od njih dobili vse, predvsem lepo otroštvo, mladost in življenje. Večina med njimi je zagovarjala rek, da imajo deca in živali rihtarja za plotom. Kakšna kazen s palico, klofuto ali z lasanjem pa je bila največkrat zaslužena in smo si jo dobro zapomnili. Kratkotrajne zamere so se hitro pozabljale.

V tem kratkem zapisu so namerno izpuščena imena vseh, ki so takrat z mano delili lepe in manj lepe, vendar srečne otroške dneve. Veliko se jih bo v tem pisanju našlo in se bodo spomnili teh lepih časov. V spomin pa naj bo tistim, ki jih, žal, ni več med nami.

Zgodilo se je

Napisano ob 90. obletnici mesta Ljutomer in 70. obletnici mojega življenja v našem mestu

Zgodilo se je v letih od 1947 do 1957, morda kakšno leto kasneje. Dogodki, ki so se mi vtisnili v spomin, se nekaterim ne bodo zdeli pomembni in zanimivi. Toda verjemite, zame so bili. Sprehodil se bom po delčku svoje mladosti in razkril nekaj o tem, kaj sem videl in doživel. Tako je bilo.

Parna lokomotiva je relativno počasi in s težavo vlekla nekaj vagonov proti našemu novemu mestu bivanja. Ni bilo udobno sedeti na lesenih sedežih potniškega vagona. Vsi so bili zasedeni, nekaj potnikov je celo stalo. Zasebnosti ni bilo. Stari vagon ni imel kupejev. Če si vstal s sedeža, si lahko videl vse potnike. Nerazločno si slišal pogovore, klepet. Tu in tam si razumel kakšno besedo, čeprav se nisi trudil razbrati vsebine.

Po treh urah vožnje iz Maribora so zaškripale zavore na vagonu. Vlaku se je ustavljalo. Sprevodnik je prvi odprl vrata, izstopil in glasno naznanil: »Ljutomer mesto!« Naša družina, oče, mama, mlajša sestra in jaz, smo 17. avgusta 1947. leta stopili na prleško zemljo.

Stanovali smo na Prešernovi ulici 3 v prvem nadstropju v dvosobnem stanovanju kot podnajemniki, brez lastnega stranišča (imeli smo skupnega) in brez vodovoda. Po vodo smo morali hoditi z vedrom ali dvema na skupno pipo, ki je bila na križišču Prešernove in Kajuhove ulice, na oglu hiše, v kateri je danes Zavarovalnica Sava. Naloga, preskrbeti vodo za družino, je bila, ko sem bil doma, tudi moja. Bilo je za otroka kar daleč in težko vedro sem prva leta sopihaje nosil. Najhuje je bilo pozimi, posebno takrat, ko je mama perilo ročno prala (ker še ni bilo pralnih strojev) in je bilo potrebno prnesti veliko vode. Takšni skupni pipi sta bili še na Glavnem trgu, malo stran od spominskega obeležja, in na spodnjem delu Starega trga (na križišču Ormoške ceste in ceste proti železniškemu postajališču).

Nasproti hiše, v kateri smo stanovali, je stavba današnje glasbene šole, v kateri sem prve dni po prihodu – ne pomnim kako dolgo – videl jugoslovanske vojake. Tam so najbrž nekaj časa prebivali. Kasneje je bil v stavbi tudi internat, v katerem so živeli tudi nekateri moji sošolci in sošolke iz nižje gimnazije. Če se ne motim, je bila v stavbi nekaj časa tudi gospodinjstva šola.

Po prihodu v Ljutomer je moj spomin na dogodke za kratek čas zbledel, vse do prvega šolskega dneva novega šolskega leta. Najbrž zaradi privajanja na novo okolje, nove ljudi. V šolskem letu 1947/48 sem bil v 3. razredu prišlek – novinec. Drugi učenci so bili skupaj že dve šolski leti. Prijazna, mlada učiteljica Olga me je predstavila učencem, povedala, da mi je ime Zlatko, da se v novem okolju, v šoli, ki ima mnogo učilnic, najbrž sprva ne bom znašel, zato naj mi sošolci, če bo potrebno, pomagajo. Prijela me je za roko in peljala do tretje klopi, v kateri je bil še prosti sedež. Učencu, ki je tam sedel, je umirjeno dejala: »Stanko, naš novi učenec bo sedel pri tebi.«

Prisedel sem in z očmi premeril novega sošolca. Zdel se mi je umirjen, prijazen, dobrosrčen. Dal mi je desnico v pozdrav in rekel: »Jaz sem Stanko.«

Plaho sem odgovoril: »Zlatko mi je ime.«

Nato je tišje nadaljeval: »Jaz sem iz Radomerja. Gi si ti duma? Ali si iz Lotmerka?«

Njegova govorica se mi je zdela čudna. Nisem ga dobro razumel, a sem le zaslutil, kaj bi rad izvedel.

»Ne, nisem iz Lotmerka, jaz sem iz Ljutomer mesta.« Tako sem prebral napis na železniškem postajališču. To je bilo moje prvo srečanje s prleščino.

V šoli je bil pouk tudi ob sobotah. V razredu nas je bilo nekaj nad štirideset. Sedeli smo na starih klopih; pravzaprav sta bila klop in nekoliko poševna miza za pisanje v enem kosu. Spredaj na mizi je bila pred vsakim učencem luknjica in v njej tintnik s črnilom. V zvezke smo pisali ne samo s svinčnikom, ampak tudi s peresnikom, na katerem smo lahko menjali pero, ko je bilo zanič. Pero si narahlo namočil v tintnik s črnilom in začel pisati v zvezek. Ni potrebno omeniti, da so bili posebno na začetku pisanja s črnilom zvezki pri nekaterih bolj površnih učencih in pri tistih, ki so imeli težave z grafomotoriko, popackani.

Danes morda kdo razmišlja, kako je lahko učiteljica učila v razredu preko štirideset učencev. Ne pozabite, da smo v tistem času obiskovali šolo učenci, ki smo v 2. svetovni vojni doživljali strah in pomanjkanje. Zato je bila večina otrok bolj umirjena; ni upala preveč nagajati in se upirati avtoritetam: ne učiteljem, ne staršem, ne drugim. Tudi v večini družin je prevladovala avtoritativna vzgoja. Seveda je z leti ta zadržanost in bojzljivost otrok pojemala.

V šolskem predmetniku je bil nekaj časa tudi predmet lepomis. Na koncu šolskega leta si iz njega dobil številsko oceno, tako kot pri drugih šolskih

predmetih. Sama beseda pove, kaj je bil cilj tega predmeta. Pri vsaki šolski nalogi (testov seveda nismo poznali) in domači nalogi, ki so jih učitelji pregledovali, si moral na koncu naloge na levi strani napisati: »Oblika:«, na desni pa: »Delo:«. Učitelji so oboje ocenjevali. Čez leta se je to opustilo. Prav ali ne, prepuščam drugim v razmišljanje. Prav: morda so v šoli druge stvari bolj pomembne. Ni prav: kakšna je danes pisava učencev (šolski sistem navaja na minimum pisanja z roko; danes so v ospredju drugi, sodobnejši načini posredovanja in sprejemanja znanja). Razmišljanja o tem lahko zaidejo v številne smeri.

Moj oče je bil uslužbenec, mati gospodinja. Dva otroka, kasneje še tretjega, je bilo težko preživljati z eno skromno plačo. Bila so leta, ko smo dobili kruh, mleko, moko in meso na karte, in to samo določeno količino na dan oziroma mesec. Tam, kjer na Glavnem trgu danes stoji stavba Blagovnice, sta bili prodajalni mleka in kruha. Ko sem bil prost, sem moral s kanglico po mleko. Prodajalka je na karti videla, koliko mleka mi lahko nalije.

V šolo smo učenci prihajali peš, tudi tisti iz najbolj oddaljenih vasi šolskega okoliša. Niso jih vozili avtobusi. S sošolcem Stankom iz Radomerja sva bila dobra prijatelja. Toda ne zaradi tega, kar bom sedaj omenil. V šoli nismo imeli organizirane malice. Vsakdo si je od doma sam kaj prinesel, če je želel. Pogosto sem si prinesel kruh (na njem ni bilo ne marmelade ne masla). Tudi Stanko. Nekega dne si je zaželel mojega »mestnega« kruha, jaz pa njegovega »kmečkega«. Joj, kako dober je bil njegov! On je enako trdil za mojega. Dve leti, kar sva skupaj sedela, sva večkrat izmenjala dobroti.

Po uspešno končanem 4. razredu osnovne šole sem se vpisal v 1. razred nižje gimnazije (pri osemletni šolski obveznosti je to kasneje pomenilo 5. razred osnovne šole). To je bila stara stavba, ki je danes mnogo večja in v kateri je Gimnazija Franca Miklošiča. Tako kot v osnovni šoli, je moral tudi tu v zimskem času hišnik – kurjač dovolj zgodaj v razredih in drugih prostorih zakuriti lončene peči, da je bilo v šolskih prostorih toplo.

Razredni reditelji so morali med odmori z gobo lepo pobrisati popisane table, z umivalniki pohiteti na šolsko dvorišče, na katerem je bil studenec, da so ročno »napumpali« čisto vodo in jo prinesli v razrede.

Ravnatelj nižje gimnazije je bil Jan Baukart, pisatelj, pesnik, prevajalec: zelo razgledan, zahteven in dosleden človek. Govorili so, da je strog. Če že, je šlo bolj za resnost kot za strogost, in še ta je bila v mejah takratnega časa. Gimnazijske stopnice v nadstropje so še danes ozke. Učenci smo pač po stopnicah hiteli in se drenjali. Ko je ravnatelj stopal po njih, si slišal resno zahtevo: »Desno hođi vsepovsodi, če ne, te Baukart pohodi.« Znal je biti

tudi hudomušen. Pri uri slovenskega jezika je neki učenec povedal: »In potem sem se podal v Maribor.« Dobro se spominim njegove pripombe: »Seveda, za ‚kečke‘ (lase) si se prijel in prestavil v Maribor.« To je bila seveda pripomba v skrbi za pravilno izražanje učencev.

V tistih časih smo mesec ali dva marsikatero učno uro telovadbe (kasneje uradno telesne vzgoje) vadili kar dolge in dokaj zahtevne vaje za vsakoletne javne skupinske nastope (dečki najpogosteje s palicami, deklice s kiji, z žogicami in obroči). Takšni nastopi so bili dolgo značilnost komunističnih držav.

V obdobju, o katerem pišem, je bil Ljutomer tudi sedež okraja. Ne pomnim, kdaj smo ga izgubili. Spominjam pa se, da je oče govoril o tem, da ni dobro, če izgubimo okraj, in da bo to pomenilo zastoj v razvoju Ljutomera in okolice. Kar veliko ljudi ni bilo zadovoljnih z odločitvijo takratne politike, da bo okraj v Murski Soboti, Ljutomer pa bo občina. Pogovore o tem sem slišal, ko sem »vlekel na ušesa«, kaj se oče pogovarja z drugimi moškimi. Kasneje je Ljutomer zaradi te politične odločitve prav gotovo zastal v razvoju.

Ko so bile zime mrzle in je bila snežna odeja visoka (kar je bilo tista leta bolj pogosto kot v sedanjih zimah), so se tisti, ki so imeli smučke (moji niso imeli denarja za takšen »luksuz«), na Jurševki smučali, drugi smo se tam sankali.

V mesto so se kmetje pozimi po nujnih opravkih pripeljali s sanmi, ki so jih vlekli konji. Ko je zapadlo veliko snega, so ga po cestah na vasi in v mestu pluzili s plugi, ki so jih vlekli konji. Takrat ni bilo veliko avtomobilskega prometa. Makadamskih cest tudi niso solili.

Pozimi sem se rad vozil s sankami, a v bližini doma je ravnica. Na njej pa me sanke same ne morejo voziti. Nekega mrzlega poznega popoldneva sem kmeta na Glavnem trgu, ki so mu konji vozili sani, prosil: »Ali lahko pripnem svoje sanke na vaše sani?«

»Mali, lahko, a pelan v Noršince. Zahaklaj toto tvojo nekšo vože za toti (pokazal ga je) veki cvek odzaja. Kuja nen flisik tira, bole pomalik bota vlekla. Ti pa pasko mej!«

Bil sem vesel. »Če lahko, hvala! Pazil bom.«

V Noršincih je ustavil in me opozoril: »Glej, tema bo. Dosta bo. Odhaklaj se, pa flisik domu, ka te nede atek s šiboj.«

Zahvalil sem se za vožnjo: »Hvala, stric!«

Pričakoval sem, da bo pripeljal nekdo s sanmi proti Ljutomeru, a ni bilo nikogar. Ni mi preostalo drugega kot vrvico v roke in sanke peš vleči do Ljutomera. Domov sem se vrnil, ko je bilo že temno. Glede očeta je imel tisti stric prav. Oče me je kregal: »Kod si hodil tako dolgo? Ali ne veš, kdaj se pride domov?«

Hotel sem pojasniti situacijo: »Mislim sem, da se bom pravočasno vrnil, a ...«

Nisem utegnil dokončati. »Tu imaš pravočasno!« Po ta zadnji sta padla dva krepka udarca. Še zadovoljen sem bil, da nista po licu. Bil sem tiho.

Prometne zveze z vlakom, in zlasti z avtobusom, so bile skromne. V Maribor je preko Kamenščaka peljal zjutraj le en avtobus in se popoldne vračal. Vedeli smo, da ima na začetku Kamenščaka avto samo tovariš Glavnik. Takrat smo vse odrasle naslavljali s tovariš/tovarišica, danes pa z gospod/gospa, najsi ima evre na Sejšelih ali pa nima dovolj evrov za življenje in mora po hrano na Rdeči križ ali Karitas. Takšno naslavljanje mi ne zveni prav, morda se ga je za slednje bolje izogniti.

Ker so vedeli, da ni prometa, so se pogumni mladi sankarji spustili s sankami s Kamenščaka do Miklošičevega trga. Kako noro!

Pomnim tudi, da so neko zimo organizirali tekmovanje v spustu (smuku) z Zemljičeve vile nad mestom skozi gozd, nato dalje do ceste, ki pelje z Jurševke do Starega trga, kjer je bil na koncu trga cilj. Zmagal je tovariš Cokan. Imel sem ga za zelo pogumnega, spretnega smučarja. Kako bi mu bil rad enak!

Večkrat je oživila ideja, da bi imeli v mestu smučarsko skakalnico (ne tiste zelo majhne, ki so si jih smučarji vsako zimo sami napravili, ampak večjo, ta pravo). Pod osnovno šolo je bila spodaj (desno, na začetku gozda, knalu, ko se s šole pelješ proti mestu) kar velika mlaka (kot manjše jezerce). Nad to mlako proti jugu na vrhu hriba naj bi bila skakalnica. Ostalo je le pri ideji.

Dečki smo v prostem času najraje igrali nogomet. Ne na nogometnem igrišču, pač pa na travnikih, ki jih je bilo v bližini mesta in hiš kar precej. Najprej smo igrali z »žogicami« (napolnjenimi nogavicami z različno mehko vsebino), kasneje je kdo prinesel majhne plastične žogice. Dokaj pozno smo začeli brcati usnjene žoge. Le dva dečka sta imela pravi žogi. Še kako veseli smo bili, ko sta prišla brcat.

Prav gotovo ste že slišali za izraz »hora legalis« (čas, ko učenci oz. mladi do 18. leta nismo smeli biti na javnih mestih brez spremstva staršev).

Dandanašnji je določena z zakonom in vključena v dnevni ritem življenja mladih, a se prepogosto krši. Svočas je bilo drugače. Ko sem obiskoval nižjo in višjo gimnazijo, je veljalo, da mladi v poletnem času ne smemo biti brez spremstva staršev na javnih mestih po 21. uri, v zimskem obdobju po 19. uri. V Ljutomeru so imeli nekaj časa določene osebe, ki so na večernih kino predstavah kontrolirale, ali bi se želel na predstavo pretihotapiti kakšen mladec. Za kršitev »hore legalis« si v šoli lahko dobil ukor, kar je pomenilo znižano oceno iz vedenja, seveda številčno, saj se je vedenje takrat tako ocenjevalo. Če si v spričevalih imel slabe ocene iz vedenja, si po končani šolski obveznosti za morebitno redno zaposlitev imel manjše možnosti. Kako se mladi danes držijo zakona, prepuščam v razmislek.

Sedaj pa še nekaj o koloradskem hrošču. Le kaj neki je lahko zanimivega o njem? Nekaj čez deset let sem štel, ko sem ga prvič videl na fotografiji. V mestu so nekajkrat (let se ne spomnim) organizirali »lov na koloradarja«. V nedeljo po eni izmed maš smo se zbrali na Glavnem trgu (priporočljivo ali zapovedano za enega iz družine – se ne spomnim več). Organizirali so nas v skupinice in šli smo v okolico mesta na krompirišča. Vem, da sem šel v skupinici skozi Babji ložič proti Cvenu. Iskali smo, iskali dve uri, a našli nič. Ko sem se vrnil, sem bil vesel, ko nam je neki odrasli moški v vžigalčni škatlici pokazal dva koloradska hrošča. Dozdeva se mi, a nisem povsem prepričan, da je tisti, ki je našel koloradskega hrošča, dobil tudi nagradico. Danes bi pri obiskih krompirišč, ki niso poškrapljeni, lahko postal bogataš.

Najbolj prijeten čas za mlade so bile seveda letne počitnice. Že nekaj prej, a predvsem v počitnicah, je bilo najbolj prijetno in zabavno kopanje v Globetki. Seveda to ni bilo kopališče. Ljutomerski možje, ki so odločali o kopanju v letnem bazenu, se niso mogli odločiti, kje bi naj bilo to kopališče. Najprej so določili, da bo v bližini mestnega parka, kakšnih sto metrov stran (vzvodno) od sedanjega mosta na Ščavnici. Delavci so strojno izkopali veliko in globoko jamo za bazen. Dalje od izkopane jame, ki je dolga leta samevala, se ideja ni uresničila. Ob poplavah Ščavnice je jamo napolnila nesnažna voda. Kasneje je v vodi zraslo rastlinje, ob obrežju pa grmovje. Najbolj so se takšnega okolja razveselile žabe, ki so tam prirejale svoje »koncerte rega-rega, kvak-kvak«.

A misel, da bi imelo mesto letno kopališče, ni zamrla. Na Ščavnici so vzvodno približno pol kilometra od mostu pri parku že skoraj do konca uredili kopališče (lesene barake za slačilnice in ostalo so bile že postavljene). Kmalu pa so si premislili in prišli do nove ideje. Tokrat so jo tudi realizirali. Kar so postavili na Ščavnici, so podrli in preselili na Globetko. V sami reki so približno dobrih sto metrov nizvodno od železniškega mostu z lesenimi

piloti in deskami utrdili obrežje. Nekaj let smo se Ljutomerčani hodili tja kopat. Morda boste razmišljali o zamazani, biološko oporečni vodi. Najbrž ni bila povsem čista, a v tistem času še ni bilo takšnega onesnaževanja voda, zemlje in zraka, da si ne bi upali plavati v vodi.

Toda tudi to kopališče ni imelo dolge življenjske dobe. Reka Ščavnica in njen del Globetka sta ob močnejšem in dalja časa trajajočem dežju poplavljala in počasi s svojo močjo uničevala kopališče. A tudi voda je z leti postajala vedno bolj oporečna.

Ljutomerčani niso obupali. Oživila in uresničila se je nova ideja – urejeno kopališče na ribniku na Podgradju. Postavljene so bile nove barake. Uredili so obrežje. V vodi so določeni del ribnika zbetonirali (betonski del ni bil viden), da voda, ki je seveda počasi pritekala v ribnik, v del za kopanje ne bi prekmalu prinesla mulja. Kopališče je bilo sicer nekoliko daleč od mesta, a veliko ljudi je dolga leta našlo v letni vročini prijetno ohladitev. Ker je bilo to kopališče kot jezerce, ki je imelo počasen pritok in odtok vode, je bila le-ta dokaj topla in je omogočala kopanje, če je bilo vreme lepo, tudi septembra. Pomnim, da sem se nekega leta zadnjič kopal 22. septembra in je bila voda za mlade še dovolj topla.

Leta so minevala. Tudi to kopališče je doživelo usodo prejšnjih. Večina prebivalcev Ljutomera in okolice ni imela kopalnic, tudi vodovoda ne. Da bi poskrbeli za čistost svojih teles in zdravje tudi v hladnejših obdobjih leta, so zgradili (nasproti tovarne usnja) še zimsko kopališče, ki je tudi živelo nekaj let. Danes je v tej stavbi veterinarska ambulanta.

Neko poletje so v mestu organizirali posebno kolesarsko dirko, ki so jo imenovali Polžja dirka. Kolesarji so se morali po Glavnem trgu peljati na kolesih od starta – gostilne Zenkovič (danes stavba hotela Stela) – do cilja (danes Mestne hiše, pod uro). Niso pa smeli stopiti s kolesa. Če so se z nogo dotaknili tal, so bili diskvalificirani. Zmagal je tisti, ki je bil najpočasnejši, torej tisti, ki se je zadnji pripeljal do cilja. Takšna vožnja ni bila lahka; zahtevala je veliko spretnosti in ravnotežja.

Še enih dirk se živo in rad spominjam – to je konjskih dirk (takrat še nisem poznal besede kasaške) na Cvenu, pravzaprav kar precej izven Cvena. S starši na dirke nismo šli peš. Iz mesta so bili organizirani prevozi s tovornjaki, ki so imeli ob strani le nekaj klopi, ostali smo vmes stali, nabiti kot sardine v konzervi. Tovornjak je imel ob straneh in zgoraj cerado (ponjavo), zadaj nič. Ker so bile ceste makadamske, je za nami ostajala prašna megla. Ljudi na dirkah je bilo vedno veliko. Kot majhen sem se težko pririnin bližje stezi za dirkanje, da sem od blizu videl hitre dirkalne konje.

Še nečesa ne smem pozabiti. To je starih strug reke Ščavnice, ki se je daleč od mesta ločila na Globetko (ne na mestu, na katerem se ločujeta danes) in oba dela sta se relativno daleč od mesta spet združila v Ščavnico (v bližini, proti čistilni napravi). Stari strugi sta si vijugavo in počasi utirali pot skozi pokrajino. Pri tem je Globetka naredila dosti večji ovinek kot danes. V obeh so plavale različne vrste rib, ki ljubijo čisto vodo, in ta je bila tista leta dokaj čista. Le v delu od tovarne usnja dalje je le-ta predolgo onesnaževala vodo Ščavnice. Da ne bi bil prestrog, ne samo ona, tudi nekatera druga podjetja in gospodinjstva so z različnimi škodljivimi sredstvi uničevala kvaliteto vode.

Ko pišem o Ščavnici in Globetki, si mlajši ne smete predstavljati današnjih strug. Imeli sta povsem drugo, a naravno pot. Danes sta to kanala, ki sicer poskrbita, da ni poplav, a pokrajina je s tem izgubila svoj naravni čar.

Poplave? V mestu jih ni več. V obdobju, o katerem pišem, so še bile. Mlajši ne veste, nekateri starejši se boste morda spomnili, da v mestni park, če je bilo nekaj dni deževno ali so bile manjše poplave, nisi mogel priti. Takoj za mostom čez Ščavnico (ni bil na tem mestu, kot je danes, ampak nekaj metrov navzgor proti toku) je bil pred parkom močvirnat teren. Če ne bi napravili manjšega lesenega mostička (deske in lesena ograja), s te strani ne bi mogel ob močnejšem dežju ali nalivu v park. Doma imam še fotografijo tega mostička. V glavnem se je mesto rešilo poplav. A to je nekaj stalo. Reka Ščavnica in njen del Globetka sta postala kanala, po katerih voda zelo hitro odteče. V sušnih letih, ki so vedno pogostejša, se v njiju komajda pretaka nekaj vode. Bohotijo pa se alge in druge rastline. Rib je vedno manj. A, kdo bi bil lahko v tistih časih, ko je bila narava še preveč radodarna s padavinami in z mrzlimi zimami, lotmerški (prleški) jasnovidec Nostradamus in bi predvideval, da bo čez toliko in toliko let podnebje pomembno drugačno (toplejše zime in pogoste suše čez leto) in bo voda v Ščavnici in Globetki komajda še tekla?

Še nekaj je, kar je skazilo naravo, pa če si to priznamo ali ne. Zaradi prenizke podtalnice imajo stoletni hrasti v parku premalo vode, da bi se še dalje bohotili. Pred leti so z bogato krošnjo širili svoje zelene veje nizko k tlom in klopem, na katerih so v poletni vročini uživali ljudje v prijetnem hladu in šelestenju listja. Čudovito je bilo poslušati petje različnih ptic. Vedno večje onesnaževanje vode in zraka (globalno segrevanje, škropiva, nesnažni delci različnih vrst kurjav) ni prijalo rastlinam, tudi hrastom ne. Danes je že marsikateri omagal, najpogosteje ne zaradi starosti, ampak človekovih škodljivih vplivov, pa tudi zaradi škodljivcev hrastovega kozlička ali strigoša in hrastove pepelovke. Samo nekaj jih še kljubuje času in človeku.

Če v mestu živiš sedemdeset let in to v obdobju, ko so se v njem odvile številne spremembe, teh skozi zaposleni ali pa preveč brezskrbni vsakdan niti ne opaziš. Nanje nisi pozoren. Zato nimaš občutka, da se je kaj pomembnega spremenilo. Če bolj pozorno skočiš skozi zgodovino leta nazaj, ugotoviš številne spremembe, ki te prepričajo, da je v teh letih mesto (tudi občina v nekdanjem širšem smislu) le naredilo pomembne korake v razvoju, ne samo na področju infrastrukture ter na družbenem, šolskem, kulturnem in športnem področju, ampak predvsem v odnosih med ljudmi, pa tudi v spreminjanju odnosa do narave. Še veliko bo potrebno postoriti. A to bodo izzivi za mlajše generacije. Ne dvomim, da bodo uspešne.

Mesto ob začetnih obronkih Slovenskih goric in na obrobju Panonske nižine ter ljudje, ki tu živijo, so mi (kot pravimo) prirasli k srcu. Samo tisti, ki čuti neko posebno, pogosto težko opisljivo naklonjenost do svojega mesta, kraja ali vasi, me bo razumel.

Ti si tisti

*Napisano po spominu, da ne bi utonilo v pozabo,
v Ljutomeru, septembra 1977*

Prav narahlo bom odstrl zaveso, ki zakriva delček moje intimnosti.

Najprej nekaj uvoda, da boste lažje razumeli mojo otroško nespametnost.

Rojen sem bil kot zaželen otrok leta 1938 v Zagrebu. Oče, Slovenec, je bil oficir v vojski Kraljevine Jugoslavije. Mama je bila Hrvatica, kmečka ženska, gospodinja. Glede na oficirsko plačo smo živeli solidno življenje. Zakonsko idilo staršev in moje brezskrbno zgodnje otroštvo je prekinila druga svetovna vojna. Očeta so odpeljali v Nemčijo, v taborišče. Z mamó sva ostala v Zagrebu sama, brez sredstev za preživljanje. Rešitev je bila vrnitev v mamino rojstno vas Lipovljane (15 kilometrov zračne linije od zloglasnega ustaškega taborišča Jasenovac) k maminim staršem, ki so bili kmetje. V času vojne se na kmetih lažje preživi kot v mestu.

Splet okoliščin za moj osebni razvoj je bil tak, da v srednjem otroštvu nisem bil deležen kakšnih posebnih vzgojnih vzpodbud. Kdo od staršev je v času vojne, ko so se v naši vasi po bitkah izmenjevali Nemci, ustaši, domobranci, Rusi, Čerkezi, kozaki in partizani, razmišljal o osebnotnem razvoju in vzgoji otrok? Šlo je za preživetje.

Tudi kasneje, nekaj let po vojni je bila v šolstvu v ospredju prizadevanj vzgoja, ki se je posvečala predvsem kolektivnim vrednotam (npr. domoljubje, tovarištvo), ne toliko vzgoji karakternih lastnosti posameznika.

Po vojni se je oče v glavnem peš vrnil iz taborišča v Lipovljane, kjer sem končal 1. razred osnovne šole. Naslednje šolsko leto je oče dobil službo kot skladiščnik v tekstilni tovarni v Mariboru, kjer sem končal 2. razred osnovne šole. Prehod iz hrvaško govorečega okolja v slovenskega je nekoliko obremenil moje otroštvo. Ko je oče dobil službo kot referent v Okraju Ljutomer, smo se spet selili. 17. avgusta 1947 smo se z vlakom iz Maribora po treh urah vožnje, kar je bilo za takratne čase povsem običajno, pripeljali v mestece Ljutomer. Smešno in nenavadno se mi je zdelo, da je tri vagone z lesenimi klopmi (seveda brez kupejev) vlekla narobe obrnjena parna lokomotiva. Mesto mi je bilo všeč, ker sem se v njem takoj znašel. V velikem mestu Maribor sem se v množici ljudi počutil izgubljenega in preplašenega. Zlasti mi je bil všeč Glavni trg s spominskim obeležjem, zelenimi krošnjami

kostanjev, gredicami z rožami in dvema kovinskima stebroma z velikima zvočnikoma. Čezenj je peljala tlakovana cesta, tudi del Prešernove ulice je bil tlakovan; vse ostale ceste in ulice so bile makadamske in prašne. Kasneje sem ugotovil, da sta zvočnika služila političnim veljakom takratnega časa, ki so ob državnih praznikih na balkonu mestne hiše (rekli smo »pod uro«) nagovarjali množico ljudi na trgu. Govorov seveda nisem razumel, vseč pa mi je bila glasba (seveda partizanska, borbena), ki je donela iz zvočnikov.

A žal ponovna selitev spet ni ugodno vplivala na moj socialni razvoj. Komaj sem v določenem okolju našel svoj umirjeni socialni kotiček in prijatelje, že spet sem moral drugam. V novih okoljih sem se kot otrok težko znašel in stežka sem pridobival nove prijatelje, ker sem imel težave pri vzpostavljanju novih socialnih stikov.

V Ljutomeru smo najprej stanovali na Prešernovi ulici 3, v hiši v obliki velike črke L na oglu Prešernove ulice in ulice Jureša Cirila (danes je tam tudi Radio Maxi). Hiša je imela takrat zgoraj znameniti stolpiček s terasico (še danes je tam stolpiček). Glavni vhod v hišo je bil s Prešernove ulice, vhod na dvorišče pa z Ulice Jureša Cirila skozi visoka dvokrilna težka hrastova vrata s kljuko, ki je bila otroku glede na višino težko dosegljiva. Moral sem se povzpeti na prste, se skoraj obesiti na kljuko in uporabiti vso otroško moč, da sem vrata odprl.

V novem okolju sem si zelo želel pridobiti prijatelje. Ker sem bil skorajda novinec in v novem okolju bolj plašen in zadržan, so me nekoliko starejši od mene imeli za šlevo. Hudo mi je bilo, ko sem to pogosto poslušal. Nekega dne na začetku šolskega leta, ko sem nekaj mesecev več kot desetletnik začel obiskovati 4. razred, smo bili fantje v bližini cerkve, na oglu Škrajnarjeve slaščičarne. Želel sem postati član te skupine, biti njihov. Sklenili so, da se lahko z njimi družim, če si upam nekaj povedati moškemu, ki ga bom prvega srečal. Seveda sem trdil, da upam. Hitro sem se naučil kratko besedilo in odšel v akcijo na križišče Prešernove ulice in Ulice Jureša Cirila. Fantje so me seveda od daleč opazovali.

Kmalu se je izza ogla hiše prikazal lepo oblečen, nekoliko bolj okrogel, močan moški in s počasnimi koraki šel proti meni. Ko je bil tri, štiri korake od mene, sem ga pogledal v obraz in izrekel besedilo, ki sem se ga maloprejš naučil. Zaradi tega, kar sem povedal, me je še danes sram. Takrat o tem seveda nisem razmišljal.

»Dober dan, gospod kaplan! Vaša žena je umrla, tri podgane je požrla.«

In ucvril sem jo, kolikor so me majhne noge nesle proti velikim, težkim vratom. Ko sem bil pri njih, sem se obrnil, da vidim, kaj počne moški.

Videl sem, da hiti za mano. Dobil sem nadfantomsko energijo, da sem odprl krilo hrastovih vrat, ki sem jih dotlej le težka odpiral. Seveda jih za sabo nisem zaprl. Ko sem bil pri vhodu v hišo z dvoriščne strani, sem še enkrat pogledal, kaj počne moški. Skoraj tekel je proti meni. Jaz pa brž po stopnicah navzgor. Nisem želel v naše stanovanje v prvo nadstropje. Pohitel sem po stopnicah kar do podstrešja in na vrhu stopnišča pokukal, ali moški še hiti za mano. Je. Vedel sem, kje je na temnem podstrešju stikalo za luč, a ga nisem pritisnil. Tudi podnevi temno in s kramo bogato podstrešje sem že poznal. Ko sem ga nekajkrat raziskoval, me je bilo vedno strah. Tokrat prav nič.

Moški se je moral najprej nekaj sekund privajati na temo. To je bila zame prednost. Kam naj se skrijem? Aha, hitro sem se domislil. V kotu podstrešja so lesene, ozke, spiralasto zavite stopničke, ki se vzpenjajo na razgledno teraso, ki je na vrhu strehe, kjer je tudi stolpiček. Ne, na teraso že ne grem, tam me moški ujame. Že vem, kam. Pod stopničkami, ki vodijo na teraso, je spiralasto zavit ozek prostorček. Vedel sem, da je prašen in prepleten s pajkovimi mrežami. V normalni situaciji se tam ne bi skrili. Tokrat je bilo v nuji drugače. Zavlekel sem se v ta umazan ozek prostorček in vedel, da veliki, široki moški ne more do mene. Zvit v klobčič sem čakal tiho kot miška. Kmalu so težki koraki udarjali po stopničkih in tolkli tudi po moji glavi, ki se je dotikala lesene stopničke. Moški je ugotovil, da me ni na terasi. Ko se je po stopničkih vračal, sem slišal: »Le kam se je skrili ta nesramni pobalin? Falot! Ga bom že srečal!« Najbrž sem dobro uro preždel v skrivališču, ker si nisem upal ven.

Ta dogodek je bil moja prva življenjska lekcija moralne vzgoje. Fantje, ki so me napeljali v neumno, nesramno dejanje, so se mi, ko smo se naslednjič srečali, smejali. V njihovo družbo nisem več želel.

Nekega dne sem gledal skozi okno spalnice in zagledal, da je iz hiše številke 12 nedaleč stran na nasprotni strani ulice izstopil tisti moški. Še večkrat sem videl, da vstopa in izstopa iz te hiše. Torej je tam stanoval. Celo šolsko leto sem se uspel izogniti srečanjem z njim.

Ko sem končal 4. razred osnovne šole na vzpetinici nad mestom (danes OŠ Ivana Cankarja), sem se konec junija moral vpisati v 1. razred nižje gimnazije (danes je to stavba Gimnazije Franca Miklošiča). Vhod v šolo je bil s sprednje, cestne strani. Vesel in ponosen sem z odličnim spričevalom s samimi peticami stal pred vrati pisarne, na katerih je pisalo Ravnateljstvo. Pred vrati sta stali deklici, ki ju nisem poznal. Obe sta kaj kmalu potrkali, vstopili in čez največ tri minute izstopili. Fino. Torej formalnost vpisa ni nič hudega.

Potrkal sem na vrata in pogumno, sproščeno vesel vstopil s pozdravom:
»Zdravo!«

Moški, ki je sedel s hrbtom proti meni, je odvrnil: »Zdravo! Pridi k meni!«

Ko sem bil ob njem, me je pogledal v obraz. Zadrhtel sem in prebledel. To je bil moški, ki sem mu izrekel grde besede.

Od strahu sem komaj slišal: »A, ti si tisti!«

Vem, da sem iz sebe uspel iztisniti: »Ne, ne, nisem jaz tisti!« Seveda sem se izdal.

Nenadoma sem zagledal nekaj zvezd. Moška roka se je znašla na moji glavi. Dobil sem »orešček«. Kasneje sem izvedel, da je to bil znameniti »Baukartov orešček«. Ta je bil značilna kazen ravnatelja nižje gimnazije, Jana Baukarta. Stisnil je pest, izbočil sredinec in tresnil po moji glavi. Šlo mi je na jok, a verjetno zaradi velikega strahu še jokati nisem mogel. Ko je gledal moje spričevalo s samim peticami in moje ime Zlatko, sem zaslišal ironično pripombo:

»Bomo tu videli, če si tako zlat.«

In malo kasneje: »Vedenje imaš odlično. Le kdo ti je dal petico? Falot si, pobalinsko se obnašaš.«

Bil sem tiho.

»Še opravičiti se ne znaš.«

Preveč me je bilo strah, da bi zmozel govoriti. Slišal sem še: »Lahko greš.«

Ne vem, ali sem se poslovil z »zdravo« ali ne ...

Na šoli sem solidno preživel štiri leta. Dve leti je bil Jan Baukart še ravnatelj. Ni bil maščevalen.

Ko sem končal sedmi razred višje gimnazije v Murski Soboti (to je današnji tretji letnik gimnazije), sem bil na letnih počitnicah pri teti in stricu v Mariboru. Na popoldanskem sprehodu po mestu sem na Gosposki ulici zagledal tovariša, ki sem ga dobro poznal. Zagledal sem Jana Baukarta. Prihajal je proti meni. Do njega sem čutil velik moralni dolg. Misel mi je zdrvela v otroštvo, ko se (normalno) še nisem učil latinščine in nisem poznal stavka, ki sem ga po treh letih učenja latinščine prebral v gimnaziji: »Si quod fecisti nega. Če si kaj zagrešil, zanikaj.«

Da, tako sem ravnal v otroštvu. Tako se tudi brani večina otrok v otroštvu.

Sedaj, kot mladostnik, sem se ob srečanju z nekdanjim ravnateljem spomnil drugega stavka: »Optimum peccatum agnoscat. Najbolje je greh priznati.«

Zato se nisem želel izogniti srečanju z ravnateljem. Ko sem bil blizu, sem pozdravil: »Zdravo!«

Pogledal me je in odzdravil: »Zdravo!« In takoj dodal: »A, ti si tisti!«

Sedaj je bila priložnost za priznanje in iskreno obžalovanje. »Da, jaz sem tisti. Prosim, oprostite!«

Dobro se spomnim njegovih besed: »Lepo od tebe, mladenič, da si danes našel v sebi toliko moralne modrosti in poguma.«

»Tovariš ravnatelj, vem, da vas to ne zanima, a vseeno vam povem, da so me, neumneža, zapeljali starejši fantje. Bil sem otrok, premalo vzgojen in kritičen, tudi nespodoben in nekulturen.«

»Že prav, razumem. Kje si sedaj?«

»V Murski Soboti. Obiskujem sedmi razred višje gimnazije.«

»In kako ti gre?«

»Še kar v redu.«

»No, prav. Želim ti, da si uspešen.«

»Hvala!«

V slovo mi je ponudil desnico. Ko sem jo stisnil, so me presenetile njegove besede: »Zdravo! Zdravo, Zdovc! Saj si Zdovc, kajne?«

»Da, sem. Zdravo,« sem še odvrnil. Jan Baukart se je nasmehnil, obrnil in šel svojo pot. Še nekaj časa sem gledal za svojim nekdanjim ravnateljem, dokler se ni izgubil v mestnem vrvežu.

Ko sem se sprehajal preko dravskega mostu in gledal, kako voda odteka v daljo, sem se zavedel, da sem ta dan storil nekaj drobceno plemenitega. Opravičil sem se človeku, ki velja v našem ožjem in širšem slovenskem prostoru za pomembnega soustvarjalca šolske politike. Predavnimi leti je bil moj ravnatelj, a prej tudi ravnatelj meščanske šole za dečke in deklice v Ljutomeru, ravnatelj prve pionirske knjižnice v Mariboru, pisatelj, pesnik, prevajalec iz angleškega jezika ...

Pripis kasneje: Že dolga leta stanujem v Ulici Jana Baukarta.

Petje

Nisem še končal osnovne šole, ko je umrl moj ded Franc. Bilo je prezgodaj, da bi razumel njegovo življenje, predvsem pa vse tisto, o čemer je tako rad pripovedoval. Razumel in vedel je več kot marsikdo drug. A mnogim se je zdel dolgočasen, ker je govoril, ko je počival od dela ali zaradi bolečin v želodcu. Tudi nam, takrat še otrokom, je bilo njegovo govorjenje včasih odveč, še posebej, ko je govoril o časih, ki jih nismo poznali. Nekoč ... Nekdaj ... je bilo za nas toliko oddaljeno obdobje, da mu za nobeno ceno nismo želeli prisluhniti. V svoji dobroti nas je zvalil k poslušanju na drug način. Nakazal je to ali ono dogodivščino, ki jo lahko posnemamo, pa smo obsedeli v njegovi bližini in poslušali. Danes vem, da nam je takrat v igre željne glave na spreten način vnesel prva klasična znanja, ki jih še veliko let nismo mogli pridobiti s šolanjem in z izobraževanjem, ki je bolj ustrezalo politiki kot ljudem. Marsikatero vsebino deda Franca sem razumel šele v času študija ali celo kasneje.

Bilo je dve leti pred dedovo smrtjo. Bila je pomlad in v šoli smo že praznovali dan OF in 1. maj, kar se je takrat počelo posebej slovesno in bučno. Praznika sta namreč na svoj način parirala krščanski tradiciji našega okolja, v katerem sta bili prejšnjim generacijam cvetna nedelja in velika noč bližje in bolj pomembni. Mi, šolarji, se temu nismo posebej posvečali, pa smo v šolskem pevskem zboru prepevali s titovkami na glavah in ob mahanju z zastavicami, zvečer pa veselo šli k šmarnicam v vaško kapelo. Tudi nedelje smo preživeli med obveznim poslušanjem radijske oddaje *Še pomnite, tovariši*, potem pa se po bližnjici odpeljali v *Lotmerk* k deseti maši.

To leto smo bili še posebej pridni, karkoli je to pomenilo v besedah naših staršev. Le kako ne, ko pa smo se pripravljali na birmo. Mislim, da kar več letnikov naenkrat, saj je bila birma v Ljutomeru vsakih nekaj let. In škof te je moral birmati, sicer se kasneje nisi mogel cerkveno poročiti. Tako so nam, otrokom, razlagali, kaj več pa enajstletniki niti razumeli nismo. A bolj kot poroka so nas zanimala darila. Ročna ura, dragocena knjiga, lepa fotografija, torta in še kaj so bila naša pričakovanja. Pa seveda denar, če ti ga je boter dal, ali celo kolo, ki je za marsikoga pomenilo največ.

Za botra sem izbral ujca, ki je živel blizu nas. Poznal sem ga bolj kot vse druge sorodnike, saj je skrbel za deda Franca. Nastopila je birmanska nedelja. Lepo so me oblekli, mi zavezali metuljček pod brado in v svečani drži sem se dolgočasil pri maši, ki je trajala celo večnost. Sledilo je fotografiranje in

nato doma kosilo za vse. Komaj sem čakal, da mine, saj me je zanimalo, kakšna so moja birmanska darila. Odprl sem škatle in pisemske ovojnice. Boter mi je poklonil prelepo ročno uro in še dva »rdeča« poleg, kar je bilo zame pravo bogastvo. Pravo darilo pa so mi dali starši. To je bilo novo kolo. Poni, ja, pravi poni, kar je bila takrat novost in pravi hit med kolesarji. Takoj sem ga preizkusil in peljal sem se kot zmagovalec. Res je bilo čudovito.

Da je bil ded Franc na kosilu ob moji birmi, sem že pozabil, ko sem se nekaj dni kasneje oglasil pri njem. Verjetno je bil vesel mojega darila, čeprav je sam imel dobro kolo, pravo moško, s »štango« počez, kakor se je za može takrat spodobilo. Ko sem ga pozdravil in se pohvalil, da se z novim kolesom prav lepo vozim, si ga je še on ogledal prav od blizu. Potem pa mi je z zaupnim glasom rekel: »Aha, dobro je, da si dobil tako lepo kolo. Zdaj se boš lahko peljal v Lotmerk tudi k večerni maši.« Šele čez čas sem ga začudeno pogledal in vprašal, kaj s tem misli. Ne spomnim se namreč, da bi nas, otroke, kamorkoli posebej silili. Seveda je bilo treba v šolo, v vsem ostalem pa so bili domači kar popustljivi. Radovedno sem ga vprašal, zakaj bi moral k večerni maši.

Po svoji navadi je stišal glas in rekel: »Splača se. Pa ne zaradi maše ali obhajila, to je vedno enako. Veš, zvečer pri maši pojejo *lotmerske Hujbarce*. Obe.«

Povedal je njuni imeni in omenil, da sta sestri. Nato pa je nadaljeval: »Takega petja danes ni več slišati. Od njihove hiše je tudi muzikant na orglah. Ko vsi trije zaigrajo in zapojejo skupaj, je to pravi koncert. To so šolani glasovi, stara šola. Danes slišiš le glasno petje – dretje, vse na ena-dva, kakor bi korakal ali plesal polko v gostilni. *Hujbarce* so nekaj drugega. Ko jih slišiš, veš, kako se poje. Pojdi, pelji se tja in jim prisluhni, pa boš razumel.« Potihem je nekaj še govoril, bolj zase kot meni. Zdelo se mi je, da se je spet vrnil v čase, ki so bili zame ena sama siva preteklost. Pa sem odšel.

Naslednjo nedeljo sva s sosedo Nežko res sklenila, da se odpeljeva k večerni maši. Malo sva se uredila in šla. Kolesa sva skrbno zaklenila in se pritajila v zadnji cerkveni klopi. Zazvonilo je. In takrat so se s kora oglasile orgle. Glasno in doneče, kakor nikoli doslej. Spodaj pri stebri na ženski strani pa sta zapeli dve v črno oblečeni ženski. Česa takega še nisem slišal. Njuna glasova sta napolnila visoke cerkvene ladje in izbrani toni so odmevali med oboki. Počasi so se jima pridružili še drugi pevci, a le težka so ju dohajali.

Šele na poti domov sem se spomnil dedovih besed, naj grem in bom slišal. A razumel sem jih veliko kasneje, šele v študijskih letih. Takrat sem si že pridobil toliko izobrazbe in razgledanosti, da sem razumel petje *lotmerskih*

Hujbarc (sestri sta se pisali Huber). Hvaležen pa sem bil dedu, ki mi je na tako prijeten način privzgojil ljubezen do glasbene umetnosti in »drugega lepega«.

Upam le, da bom tudi sam znal to prenesti na generacijo, ki sledi, da se ne bo utopila v poplavi cenenosti in neumnosti.

Kako je »Lotmerk« postajal dom

Tam daleč na skrajnem severu nekdanje velike občine Ljutomer je vročega prvega poletnega dne v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja v majhni, iz blata zbiti hiški, pod zelenimi krošnjami dehtečega gozda kolovrat bivanja iz nešteti mavričnih vlaken časa začel presti trpežne nitke novega življenja. Sedanjost iz njih dan za dnem tke neizbrisno podobo mojih poti, mojih odločitev, mojih dejanj, mojih korakov.

Prvih sedem let sem se učkala v nedrju narave. Zbujala sem se v jutranjih hvalospvih nešteti ptic, bosa neutrudno tekala okrog domače hiške, se kotalila po mehkih, s pisanimi cvetkami posutih travnatih preprogah, skakala čez jarke, se spotikala v brazde na njivi, povsod spremljala mamó in ji po svojih otroških močeh pomagala pri vseh opravljenih na manjši kmetiji, bodisi v hlevu in v svinjaku bodisi na njivah, na gredah, v gozdu ali na travniku. Raziskovala sem dedkovo mizarško delavnico, zabijala žeblice, kjer se je le dalo, se igrala z oblanci in z odpadnimi lesenimi delci. Iz njih sem na dvorišču sestavljala mize, stole, postelje, klopi, gradila stolpe, hiše, naselja. Vpijala sem modrino neba, lovila migetajoče sončne žarke, se umirjala v šepetanju gozda ...

Ko me je spomladi 1968 mama prvič peljala v malo šolo v vaški stavbi učenosti (prav to leto je bil poskusno uveden ta novi predšolski program), sem se znašla v nekem drugem, zame popolnoma tujem svetu in okolju. Nobenega otroka nisem poznala, saj sem dotlej iz svojega na vznožje gozdnatega hriba prislonjenega doma lahko le od daleč zrla proti dvajset minut peš hoje oddaljeni vasi. Dotlej je zame obstajal samo moj mali, prijazen, dehteči svet v samoti ob robu gozda. Bogatili in dopolnjevali so ga mama, atek, dedek, tu in tam obisk kakih sorodnikov ali oddaljenih sosedov, pa seveda številne domače in divje živali ter ogromno zelenja vseh vrst in odtenkov. Le enkrat ali dvakrat sem sleherno leto zaradi pregledov in nujnih terapij tri dni preždeala na postelji v otroški sobi očesnega oddelka v Murski Soboti. Kljub lepim igračam in slikanicam, ki jih doma nisem imela, so se običajno strašansko vlekli.

Z začetka svojih šolskih let se spomnim izjemnega dogodka. Z mamó sva nekega dne najprej pešačili po vratih med njivami do železniške postaje v Bučečovcih in nato tam vstopili v vlak do Ljutomera, kjer naj bi v knjigarni kupili šolske potrebščine: torbo, navadni svinčnik, prvo berilo, stavnico, dva zvezka in šest kratkih navadnih barvic.

Sedela sem na veliki leseni klopi ob oknu, tiščala nos k šipi in zrla v mimo bežeči svet. Kolikor pomnim, sem se takrat prvič peljala z vlakom in zagotovo sem bila prvič v zelo velikem kraju, po domače imenovanem »Lotmerk«. Velike stavbe so se stiskale ena k drugi. Bilo je, kot da se nikjer ne končajo, in toliko visokih polic z najrazličnejšimi knjigami kot v tisti mali, za moje takratne predstave »ogromni« knjigarni, nisem videla še nikoli. Mama mi je v bližnji pekarni kupila tudi mehko dišečo žemljico, ki sem jo slastno žvečila vse do železniške postaje.

Minilo je osem let, preden sem ponovno stopila na ljutomerska tla, kajti šolske potrebščine, najnujnejša oblačila in obutev smo v mojih osnovnošolskih letih kupovali v Murski Soboti ali v Gornji Radgoni, saj so bile avtobusne zveze v ti dve smeri iz leta v leto ugodnejše, medtem ko je bil Ljutomer z javnim prevozom za nas, najbolj oddaljene podeželane, skorajda nedostopen, pa čeprav smo spadali v to občino. Niti potniški vlak na tej relaciji ni več vozil, četudi proga še dandanes obstaja in se, samo bog menda razume, zakaj, uporablja zgolj za občasni tovorni promet. Osebni avtomobili pa so itak bili v poznih šestdesetih in v prvih sedemdesetih letih prejšnjega stoletja na vasi še prava redkost.

Po osnovni šoli sem za nadaljnje izobraževanje izbrala gimnazijo v Ljutomeru in od takrat mi je mesto postajalo vse bolj domače. V njem sem preživljala najmanj tretjino vsakega učnega dne. Pridobivala sem znanje v priznani šoli in istočasno spoznavala prleško prestolnico, njene posebnosti, zanimivosti, trgovine, lokale. Gimnazijci z obeh strani Mure in z obrobja Slovenskih goric smo seveda, čim smo se nekoliko bolje spoznali, vtikali svoje radovedne nosove v sleherni kotiček, če je le priložnost tako nanesla. Če pa ni, smo jo pa pač poiskali.

S sovaščanko Cvetko, ki mi je bila vsa gimnazijska leta zvesta pomočnica pri premagovanju vsakdanjih ovir, sva že prvi šolski dan spoznali Ljutomerčanko Miro. V prvi klopi se je »vrinila« med naju in enak sedežni red smo obdržale vsa štiri leta. Postale smo neuničljiva triperesna deteljica. Z Mirino pomočjo (živela je v centru mesta) sva s Cvetko ob vseh drugih znamenitostih odkrivali in raziskovali tudi tiste najskrivnejše, včasih celo »prepovedane« kotičke mesta, od tedaj še zelo zanemarjenega, zapuščenega in neurejenega dvorišča v mestni hiši pod okni njenega doma, pa do divje razraščenega grmičevja v delu parka pri zdravstvenem domu, in še marsikaj vmes. Sprehajale smo se po uhojenih poteh, sanjarile o goreče pričakovanih čudežih jutrišnjega dne, se na klopcah pod mogočnimi hrasti razburjale zaradi nenormalnih, norih profesorskih zahtev in dejanj ali preprosto vzdihovale za tajnimi idoli in ljubeznimi. Pozimi smo se tamkaj prekučavale

v snegu in v toplih dneh, če sva le kdaj pa kdaj upali malce »nategniti« šolski urnik, po pouku sedele na mehki travi z učbeniki v naročju in z mislimi na paši. Množico filmov smo v Mirinem fotoaparatu napolnile z dragocenimi črno belimi posnetki.

Zelo rade smo posedele v Škrajnarjevi slaščičarni ali kdaj pa kdaj spile kavo z ogromno smetane v bifeju v Blagovnici, takratni največji ljutomerski trgovini z vsemi mogočimi potrebščinami, od kruha do šivanke, od kozmetike do oblačil in pohištva ...

Prvo leto, jeseni 1976, smo se vozači, ko smo po pouku na Glavnem trgu čakali avtobuse, v deževnih dneh drenjali pod ozkim kapom mestne hiše, ker na postajališču ni bilo nobene druge strehe. Seveda smo bili zaradi nenehne bitke za sleherni centimeter suhega prostora vsi mokri, da sibirsko mrzlega, po snegu zaudarjajočega vetra niti ne omenjam. Na srečo je bila še pred koncem leta dokončana nova avtobusna postaja s toplo čakalnico, z WC-ji, z vzporednimi peroni in s široko streho. Res je bilo do nje minuto ali dve dlje, toda na prevoze domov smo odtlej čakali v zavetju in na suhem. Za mesto in za vse, ki smo iz bolj ali manj oddaljenih krajev prihajali vanj, je bila to dragocena pridobitev, prav tako kot nekaj let prej Blagovnica in Hotel Jeruzalem, oba na novo zgrajena v centru mesta, v katerem so pred tem stale propadajoče stare zgradbe.

Ljutomer je bil majhno, zeleno, cvetoče, človeku prijazno podeželsko mestece, kulturno središče in sedež Prlekije z razvito industrijo, z delovnimi mesti, s pomembnimi državnimi ustanovami, s cerkvijo, pa s pošto, z banko, zdravstvenim domom, lekarno, veterinarsko postajo, z vrtcem in s kar štirimi šolami: z osnovno, glasbeno, gimnazijo in s šolo za učence s posebnimi potrebami. Tu je bila tudi avtošola, pa razne obrtne delavnice, združenja, družbenopolitične skupnosti in organizacije, kulturni dom s kinodvorano, športna društva in igrišča, konjeniški klub in še marsikaj, kar zadovoljuje človekove osnovne življenjske in višje socialne potrebe.

Ja, res, tole mesto mi je bilo vedno bolj všeč. Najbolj pa me je navduševalo dejstvo, da je potrebnih le nekaj minut, da namesto trdega asfalta pod utrujenimi stopali začutiš blagodejno travnato mehko in namesto strnjenih hiš nad tabo neštete roke dreves razgrinjajo gosti zeleni pajčolan. V kakem velikem, hrupnem mestu ne bi hotela nikoli živeti, prleška metropola pa je bila pravi mali raj z vsem, kar človek potrebuje.

Po končanem izobraževanju sem se nekaj časa iz rojstne Vučje vasi z avtobusom vozila v službo v Ljutomer. Seveda brez pomoči mame ali mlajše sestre ne bi šlo. Po poroki sem kratek čas živela na moževi domačiji zgolj

tri kilometre od mesta. Ko sem bila prisiljena dan za dnem to sicer kratko razdaljo navsezgodaj zjutraj, več kot pol leta zagotovo v temi in pozno popoldne v iz minute v minuto bolj temnem mraku, mukorna prepeščiti in nekoga vedno moledovati za spremstvo, saj drugačne možnosti ni bilo, sem se vse bolj zavedala, kako prav je predvideval moj krstni boter, ko mi je že v otroštvu svetoval naj, čim bom odrasla, zaradi prirojenih neozdravljivih težav živim v mestu, če hočem biti malce manj odvisna od tuje pomoči.

Ko sem pričakovala drugega otroka, sem se z družinico za stalno preselila v tole moje ljubo malo mesto, kjer je postalo bivanje, vsaj kar se gibanja in dostopnosti tiče, dosti bolj enostavno kot zunaj na vasi.

Sicer pa se je v zadnjih desetletjih tudi tu marsikaj spremenilo. Tovarne in podjetja, ki so neštetim družinam dolga leta nudila vsakdanji kruh, so propadala eno za drugim, medtem ko so trgovinice, trgovski centri in gostinski lokali rasli kot gobe na toplih, z izdatno pošiljko mokrote prepojenih gozdnih tal.

Padala so drevesa in dajala prostor širšim cestam, parkiriščem, krožiščem, zgradbam, objektom. Nastajali so novi bloki s svetlimi, ogrevanimi stanovanji.

V družbi obeh otrok ali sama sem se najraje intenzivno sproščala ter v dušo vsrkavala dobro voljo in moč nad mestom v gozdu ob šolskem igrišču ali v katerem od obeh parkov, najpogosteje pa na klopici pod ogromnim kostanjem ali lipo nasproti Blagovnice na Glavnem trgu. Če je denarnica dopuščala, smo se s kepico sladoleda ohladili pri majhnih mizicah ob z ljubko ograjo in s cvetličnimi koriti obdani sladoledarjevi leseni hiški pod mogočno krošnjo divjega kostanja. Vpijali smo nevidno energijo obdajajočega nas zelenja, s pogledi, včasih pa tudi s prsti ljubkovali »Ivekove« bujno cvetoče vrtnice in vse drugo dehteče cvetje – njegov ponos in njegovo življenjsko poslanstvo, iz katerega je odseval veličastni sij njegove preproste prleške duše in vsa veličina človeka, ki brezmejno ljubi domače mesto in predano skrbi za njegov videz.

Staro, iz zgodovinskega zornega kota dragoceno mestno jedro Glavni trg, so številni mojstri in podjetja pred devetimi leti po zamislih arhitektov, projektantov in vseh ostalih soustvarjalcev s hrumečimi stroji in z natančnim delom svojih rok preoblekli v novo, čisto spremenjeno, tujo podobo. Izginil je tlakovec in kdo ve kam je poniknila prikupna lesena slaščičarnica. Stroji so popasli nežno zeleno travo in pisano cvetje. Pomendrali so okrasno grmičevje, dokončno izgnali občasnno otrokom v veselje postavljene figure pravljličnih junakov, Sneguljčico in sedem palčkov. Uničili so domovanja

in »note« celotnemu orkestru ptic pevk ter, kar je po mnenju mnogih Ljutomerčanov najhujše; izruvali so jih in razžagali ter jim (predčasno) odvzeli sok življenja; njim, vsem starim, predvidevam, da celo leta 1905 na Grossmannovih prvih slovenskih filmskih zapisih ovekovečenim, drevesom.

Dobili smo resda velik prostor za druženje, drsališče in prireditve, obenem pa smo v poletnih mesecih pridobili tudi saharsko vročino in brezplačno naravno savno. Počutja ne izboljšajo niti hladna limonada, pivo ali sladoleđ. Nekoč smo na trgu imeli stari tlakovec in nekaj asfalta, obdanega z ogromno zelenja, in seveda drevesa, ki so nudila osvežujočo senco ter ustvarjala zrak, po kakršnem hlepijo sleherni človeška pljuča.

Danes pa imamo vse naokrog večinoma lepo obnovljeno goło zidovje in na eni strani pred starimi visokimi hišami odvržene »kište« iz umetnih mas, ki (naj mi projektanti odpustijo mojo dobronamerno odkritost) sploh ne »pašejo« v to staro mestno jedro. Imamo tudi beton in kamnite plošče, pa seveda nekaj oskubenih, po sili živih mini drevesc; znanec iz sosednjega mesta jih je pred leti, ko se je ves prepoten zaman oziral za kako liso sence, poimenoval kar »repincli«. Na vso srečo je sredi tega kamnitega trga zadnje čase vsaj majhen blažilni obladek – oaza cvetličnih korit.

Trg je dovolj prostoren, da bi ob veliki prireditveni ploščadi na njem namesto modernih škatel našle prostor tudi kake lesene hiške, vsaj eno ohranjeno staro drevo, pa prava pravcata gredica ali dve cvetja in majceni, osvežujoči vodomet oziroma mini fontana sredi zelenja, ne pa sedanji neuporabni rjavi, že razpadajoči kamniti zabožnik, ki naj bi bil nek umetniški (iz)vir vode. Le nekaj korakov stran pa na pešce potuhnjeno preži življenja ogrožajoče, trenutno, hvala bogu, za betonskimi koriti rož skrito z neznanega planeta padlo vodno zrcalo (pravzaprav pa kraj, kamor veter pospravlja smeti in odpadke).

Kakšno pogruntavščino razkazujemo turistom!

Vse priznanje in zahvalo pa izrekam lastnikom lokalov Štrk in Perla, Hotela Stela, Slaščičarne Beti, ostalih škatlastih kioskov in, seveda, Cvetličarne Marjana, ki se resnično trudijo, da bi iz tako rekoč nemogočega z najrazličnejšimi mini zasaditvami priklicali dotik žive narave in vsaj nekaj prave paše za oči in dušo.

To ni samo moje mnenje ali mnenje starejše generacije. Podobno razmišljajo tudi mnogi mladi, še posebej tisti, ki so poznali stari Glavni trg. To dejstvo pa menda ima neko težo!

Ljutomer je namreč moj, tvoj, najin dom, naš dragi devetdesetletni slavljeneč. Je moj majceni prostor pod soncem, kjer bivam v skromnem stanovanju v samem centru mesta. Tukaj ustvarjam in delam, kar zmorem. In kar je zame najbolj dragoceno: moj domači blok so gradile tudi atekove delavske roke, ko je bil kot tesar zaposlen v Proizvodnem gradbenem podjetju Ljutomer. Ko sedim na balkonu in opazujem cvetje na ograji, večkrat s hvaležnostjo pomislim na to, da je morda prav atek imel v rokah tele kose lesa in jih pritrdil na svoje mesto. S svojimi sodelavci je pred tridesetimi leti zgradil moj sedanji dom.

Moj življenjski prostor, moj mali svet, je sožitje preprostih, iskrenih, dobrodušnih ljudi. Nitke sedanjosti prepletam z znanci in s someščani, ki radi prisluhnejo, razumejo stisko in nesebično nudijo pomoč, ko oziroma če je to potrebno.

Vse to je moje mesto.

Je pa tudi kraj z bogato kulturno in zgodovinsko dediščino, na katero smo Ljutomerčani resnično ponosni in bi zato tudi radi, da ga občudujejo vsi, ki načrtno ali morda zgolj slučajno zaidejo k nam. Še naprej jih sprejemajmo z odprtim srcem, podarjajmo jim občutek domačnosti in iskreno prleško gostoljubje v prijaznem, sproščujočem okolju, v katerega se bodo vedno znova radi vračali, ne pa čim prej pobegnili drugam.

Preprosti meščani si to vsekakor želimo.

Mož naše ulice

Že kar nekaj let je minilo, odkar sem se zaposlila na Občini Ljutomer. Težko je opisati delo v administraciji na splošno, še težje pa v neki lokalni skupnosti, v tako rekoč spreminjajočem se času. Občina kot družbenopolitična skupnost na lokalni ravni je takrat še imela skupščino s tremi zbori: zbor združenega dela, družbenopolitični zbor in zbor krajevnih skupnosti. Izvršilni organ pa je bil izvrši svet. Na vseh teh telesih so se pisali zapisniki, izdajali sklepi, pred sejami pa so se seveda razpošiljala gradiva. Skratka papirologija na višku. Sama uprava je imela več oddelkov. Nekateri so imeli bolj »kunšten« naziv, kot npr. komite za kmetijstvo in gospodarski razvoj. Najmanj pomemben je bil oddelk za občo upravo. Tu so bile strnjene vse tehnične službe, ki jih po resorju ni bilo mogoče razporediti drugam. Sem so torej spadali čistilke, hišnik, sprejemna pisarna, vložišče, kadrovska služba in borčevski referat. Ker sem velikokrat nadomeščala manjkajoče sodelavke ob daljših odsotnostih, sem delala vsepovsod v okviru oddelka za občo upravo, razen namesto čistilke in hišnika. Najrajši pa sem nadomeščala tajnico. Ni pa mi ušlo tudi popoldansko delo. V tistem času so še vedno po obdobju melioracije ščavniške doline potekali tako imenovani komasacijski postopki. Parcele, ki so jih vložili v komasacijski sklad, je bilo treba kmetom razdeliti nazaj. To pa ni bila tako lahka naloga. Vlekla se je več let. Komasacijska komisija je včasih po krajevnih skupnostih zasedala do poznega večera. Zapisniki so bili dolgi in so se vleki kot črevesje. Komisiji je predsedoval sodnik. Ta je oblikoval in narekoval tekst. Referent za kmetijstvo in geodet pa sta na podlagi načrtov nudila strokovno pomoč. Vsak kmet kot stranka se je pritoževal, da dobiva slabšo zemljo, kot jo je vložil v komasacijski sklad. Ni mi bilo jasno, zakaj je potem sploh bila melioracija in za njo komasacija. Čemu je sploh služil ta velik projekt, če so po njem vsi dobili slabše kmetijsko zemljišče?

Ker sem že v prejšnji službi pisala zapisnike, so me določili tudi za tajnico zbora krajevnih skupnosti. V tem že prej omenjenem prehodnem obdobju sem bila priča velikim spremembam. Do takrat so prisotni na sejah samo kimali, po novem pa je bil vsak predlog dan na glasovanje. Še prej pa so se razvijali dolge debate in prerekanja. V besednjaku sestankov se je prvič pojavila beseda »replika«. Najprej se mi je zdelo, da se reče »replika«. Kasneje so me popravili, da nisem več delala te napake.

Na oddelku za občo upravo, pa tudi na drugih oddelkih, je pred plebiscitom vladala neka čudna zmeda. Pisali so se neki obrambni načrti, za katere

nihče ni vedel, komu bodo služili, nihče jih ni razumel, ne tisti, ki so jih sestavljali, kako bi jih šele razumel morebitni sovražnik. V črne plastične mape smo vlagali razna potrdila oz. dokumente z nekaj stavki, na vrhu pa besede VOJAŠKA TAJNOST, STROGO ZAUPNO. Te mape so se množile, da so jih bile že polne omare. V času 10-dnevne vojne pa smo morali prav zaradi njih dežurati v občinski zgradbi 24 ur na dan. Nisem bila edina, ki sem se sama pri sebi zgražala, ali so te črne nabasane mape res vredne, da zanje tvegamo življenje.

Na srečo je ta naša vojna trajala le deset dni. Nekateri smo si oddahnili, za nekatere pa je napočil najbolj krut čas. Pa še zdaleč ni bilo tako hudo, tudi za te slednje ne. Glede služb oz. referatov sem vsaj jaz mislila, da bodo sedaj ukinili borčevski referat. Jugoslavije je konec, Slovenija se bo sedaj priključila Evropski uniji, enopartijski sistem je zamenjala demokracija itd. Pa je bilo ravno obratno. Pravice so se še razširile. Nova oblast si je na vso moč prizadevala poravnati krivice iz druge svetovne vojne ter po njej. In tako smo dočakali denacionalizacijo in lastninjenje, kar je zahtevalo še več birokracije. Predvsem je nastala potreba po zaposlitvi več uradnikov, ko se je občina razdelila na dvojce; na upravno enoto RS in občinsko upravo.

Prvič v zgodovini pa se je zgodilo, da so se prvega novembra udeleženci komemoracije razdelili na dva dela. Eni so šli kot po navadi pred spomenik NOB, drugi pa v Babji ložič, v katerem so že nekaj let prej nekateri prižigali sveče, za kar nas večina ni vedela.

To je bilo v glavnem novo v tistem času, ko sem kot tajnica ali, bolje rečeno, deklica za vse tekala po stopnicah občinske zgradbe, ko ravno nisem sedela v pisarni za pisalnim strojem in kasneje za računalnikom.

V občinsko zgradbo so začeli prihajati tudi drugi, ki sem jih sicer srečevala kot stranke, sedaj pa so prihajali tudi na seje. Kot na primer mladi nadebudni kmet s Cvena, ki je doslej prihajal samo v sprejemno pisarno, da smo mu za celi blok ročno napisali »fihpose«, to je živinske potne liste za odojke ali pitance, ki jih je že imel naložene zunaj na tovornjaku. Manjkali so mu še samo ti papirji, brez katerih prašičev ne bi mogel prodati. Sedaj pa je v okviru Demosa prihajal sem tudi v drugi vlogi. Tudi nekateri drugi zaposleni revolucionarnega duha, če se lahko temu tako reče, ki prej niso imeli ambicij, so se sedaj podali v politiko na lokalni ravni in tako se je ob novih volitvah garnitura funkcionarjev dodobra prevetrila, vendar ne popolnoma ali bolje rečeno ne za dolgo. V nagovorih je besedo »tovariš« zamenjala beseda »gospod«. Takoj je bilo opaziti, vsaj meni se je tako zdelo, da so moški rajši slišali besedo »gospod«, medtem ko bi nekatere ženske na višjih položajih še vedno rade ostale tovarišice.

Drugi novi obraz, ki ga je vredno omeniti in zaradi katerega pravzaprav to pišem, me je posebej presenetil v pozitivnem smislu, ko sem ga zagledala na stopnišču občinske zgradbe.

Spomnil me je na najstniška leta. Takoj mi je bilo jasno, da sem tega človeka že nekje videla. Nič se ni spremenil, razen postave, ki je sedaj bila tako visoka, da se je moral skloniti, če te je želel pozdraviti. Črni nakodrani lasje, malo izstopajoča ozka zgornja čeljust z belimi zobmi že ob rahlem nasmehu, brki in debela cilindrična očala so mu dajali posebnost, ki se je skladala z njegovo dostopno osebnostjo. Pripravljen je bil govoriti z vsakomer, ki ga je srečal, kot da bi iz daljnega kraja prišel spet domov in bi tukaj rad zadihal z nami vsemi nov sveži pa vendar domači zrak.

V hipu sem izračunala, da je minilo četrto stoletje, kar sem ga zadnjič videla. Skupaj sva hodila v Ljutomersko gimnazijo. Pravzaprav ne dolgo, po moji zaslugi, pa vendarle. Imela sva veliko skupnega. Oba sva izhajala iz hribovske kmečke družine, oba sva se v Ljutomer vozila s kolesom po dolgi prašni cesti in oba sva nosila debela očala za kratkovidnost. Navadno sva se peljala iz šole po poti od Konusa do Cezanjevec, ker še ni bilo ceste, nato do Radoslavca, kjer je on zavil po kolovozni cesti na levo v hrib, ki se mu po domače reče Bukevca, jaz pa sem nadaljevala pot v Moravce. Tisti zadnji dan, ko sva se tako ločevala, sem se ustavila in mu rekla, da jutri ne grem več v šolo. Ne bom izgubljala časa, ker drugega letnika ne bom izdelala. S tem pifljanjem za ubogo dvojko si bom uničila vid. Nisem imela namreč kančka samozavesti in optimizma takrat, ko je bilo življenje tako rekoč pred mano. On pa je dejal, da bo vztrajal, čeprav mu je tistega dne profesorica rekla, da je teslo. Hoče študirati in doštudirati za vsako ceno. Dostikrat, ko sem imela slabo vest ali mi je po eni strani bilo žal, da sem vrgla puško v koruzo, sem se spomnila nanj, kako je on vztrajal. Življenje je teklo naprej, pobirala sem se in padala, nazadnje ubrala težjo pot in navsezadnje vztrajala še v težjih okoliščinah.

Sedaj sva se kot nekdanja sošolca zopet znašla v Ljutomeru. Vsak je imel že svojo družino. On si je na periferiji Ljutomera zgradil hišo in služboval na Živinorejsko-veterinarskem zavodu v Murski Soboti. Kot doktor veterinarske medicine se je vrnil v Prlekijo s svojimi novimi ambicijami. Poglobil se je v razvoj prašičereje na območju severovzhodne Slovenije. Počasi je to zanj postajalo preozko področje. Znašel se je med pomladnimi strankami in se torej pojavil na Občini Ljutomer. Nove volitve so ga ustoličile na mesto predsednika izvršnega sveta. Mene je doletela čast, da sem bila nekaj časa njegova tajnica, vendar ne po njegovi zaslugi. On si ni zbiral tajnice po videzu. Njemu ni bilo mar, kakšna tajnica sedi pred

njegovo pisarno, samo da je delavna in da je vsak hip pri roki. Kajti bil je garač.

Dostikrat si ni vzel časa za malico, edino na dan zasedanj izvršnega sveta, ko je s člani najrajši šel jest v gostilno Kolarič, eno zgradbo naprej od mestne hiše. Postreženo hrano si je vedno dodatno solil in popral, žejo pa je gasil z gazirano pijačo. Nikoli ni šel iz službe ob petnajsti uri, vedno je še ostal, ko smo mi odhajali, niti dneva dopusta ni koristil. Oddahnil in sprostil se je samo takrat, ko je stopil iz pisarne, si nabasal pipo in jo pokadil. Da pa vseeno zna biti ljubeč oče, se je videlo, ko sta, gredoč iz šole, za trenutek pritekla k njemu v pisarno hčerka in sin. Tudi za same občane se je želel preveč razdajati. Naj omenim samo enega, ki je dnevno klical zaradi spora s svojim bratom zaradi mejnega jarka. Ker sem stranko osebno poznala in mi je kot tajnici že vse presedalo, ga nisem hotela telefonsko vezati rekoč, da ima predsednik bolj važne naloge. Kaj hitro sem od svojega šefa dobila resno grajo, češ da ni moja naloga odločati, koga bo on sprejel in koga ne. Vsakogar moram vezati ali spustiti k njemu, pa četudi pride cigan. Le do občinskega šoferja je bil neizprosen. Prvi je predlagal, da se to delovno mesto ukine, saj ima vsak funkcionar šoferski izpit. Šofer je zaradi tega dobil živčni zlom in se je zelo mlad upokojil. Od takrat občina šoferja nima več.

Ambicije novega predsednika izvršnega sveta so se za gospodarstvo v Prlekiji rojevale druga za drugo. Govoril je dva tuja jezika. Ne vem natančno, od kod je izvirala ideja o vrtini na Kamenščaku, iz katere naj bi črpali toplo vodo in z njo ogrevali celo mesto. Ta projekt je bil izdelan nekje v Franciji, en izvod celo v francoskem jeziku.

Ljudje so se spraševali, zakaj vrtina ravno na Kamenščaku? Ali ne bo v tem primeru potrebno vrtati dlje, kot če bi do tople vode hoteli priti v nižjem predelu? V načrtu je bil tudi velik bazen malo stran od Vile. Pri tem je tudi ostalo. Načrti se morda še nahajajo kje v arhivu.

Drugi veliki projekt v času njegovega predsedovanja je bila rekonstrukcija in adaptacija mestne hiše. Mestna hiša je bila približno dve leti od znotraj razsuta, stropi pa podprti, toda nazadnje je bila obnovljena do potankosti tako, kot je izgledala nekoč. Predsednik izvršnega sveta je s ponosom podpisoval najemne pogodbe za 90 let z raznimi zasebniki.

V tem času, ko sem občudovala lepo obnovljeno mestno hišo, se mi je porodila ideja, da bi staro šolsko zgradbo pri Mali Nedelji lahko prav tako obnovili. Ker je bilo govora tudi o nekih nepovratnih sredstvih, kar je sicer bilo še do nedavnega tuje, sem začela razmišljati, kaj če bi se tega lotila jaz.

Napravila sem poslovni načrt za turistično dejavnost. Če so lahko v mestni hiši zamenjali stropce, bi lahko bilo to izvedljivo tudi v stari šoli in bi s tem pridobili eno etažo.

Prodala bi vse, kar imam in si uredila stanovanje v tej zgradbi ter prosila za nepovratna sredstva, kot drugi za dosti manj zanimive projekte. S tem poslovnim načrtom sem čakala na pravi trenutek in z njim seznanila tudi svojega šefa. Bil je navdušen in vse je kazalo, da me bo podprl.

Zavzemal se je tudi za razvoj turizma, vinogradništva in s tem v zvezi za novo traso vinske ceste kot dodatka k Jeruzalemu. Želel si je, da bi se Prlekija razvijala hitreje kot Prekmurje, ker da je to že nekoč tako kazalo, pa so nas Prekmurci prehiteli. Sedaj je čas, da jim vrnemo. Na splošno se pred Prekmurci ni čutil manj vrednega. Obratno. Zato pa je tudi izkoristil priložnost, da je sprejel mesto direktorja Mlekoprometa, kljub temu da se politični funkciji ni odpovedal. Nasprotno, pri naslednjih volitvah je kandidiral za župana in to tudi postal. Tako je odslej vlekel dva vozova hkrati. Prepričan je bil, da bo Mlekopromet v Ljutomeru matično podjetje, v Murski Soboti kvečjemu obrat. O Pomurskih mlekarnah ni sanjal.

Pa so prišle nove volitve, ko ni bil več župan. Mlekopromet pa je postal obrat Pomurskih mlekarn. Tako je izgubil tudi mesto direktorja. Zaposlitev je moral spet sprejeti v ŽVZ Murska Sobota. Ker so Prekmurci vedeli za njegovo prejšnjo nenaklonjenost, so mu dodelili pisarno v kletnih prostorih. Najbrž zelo razočaran, je nadaljeval s svojim nezdravim načinom življenja. Zdravje se mu je začelo naglo krhati. Počasi je izgoreval.

Mimogrede, med tem časom je Občina Ljutomer že drugič razpisala prodajo stare šolske zgradbe pri Mali Nedelji za en tolar. Čeprav sem se prijavila edina, mi je niso dodelili. Baje sem predstavljala »prekratek šrajf«. Najbrž so imeli prav. Ni pa prav, da objekt sedaj čaka na rušenje. Toda to je že druga zgodba.

Ko danes premišlujem o svoji življenjski poti, o ljudeh, ki sem jih srečevala, o stvareh, meni dostikrat nerazumljivih, in o tistih nedosegljivih, si šele sedaj na nekatere znam odgovoriti. Vsi imamo skupno to, da venomer za nečim težimo, se trudimo, se izmikamo nevšečnostim, iščemo zadoščenje, se branimo, želimo storiti kaj koristnega, se poskušamo uveljavljati tam, kjer smo sprejeti. Srečnež je tisti, ki mu to uspe v svojem rojstnem kraju.

Najbolj pa se poglobim v smisel našega bivanja, ko se sprehajam med grobovi na ljutomerskem pokopališču in se nazaj grede ozrem na spomenik z napisom »Župan od 1994 do 1998«. Takrat se z mešanimi občutki vračam v svojo garsonjero v Ulici Ludvika Bratuša.

Knjižnica med letoma 1930 in 1931

Moj dedek Franc Zacherl je ustanovil prvo godbo v Ljutomeru. Z njim sem hodila kot piščice vsepovsod, tudi v knjižnico, zato se tega zelo dobro spomnim. Knjižnica je bila v glasbeni šoli. Glasbena soba je bila opremljena z omarami, v njih pa knjige. Te je nabavljal sam. Že takrat je poskušal dobiti knjige s tisto tematiko, po kateri je bilo povpraševanje. Imel je zvezek, v katerem so bila zapisana imena in priimki kmetov in gospodinj, ki so prebrane knjige vrnile nazaj. Knjige so si izposojale vsako nedeljo po maši. Že takrat so si izbirale različne žanre knjig, kot so kriminalke, ljubezenski romani in zgodovinski romani. imeli so tudi pogovore o knjigah in o vsem, kar jih je zanimalo v zvezi z literaturo. Ti so trajali tudi po 2 uri.

To je bila njegova knjižnica. Delo v njej je opravljal prostovoljno. Pozneje so knjižnico preselili v sedanjo mestno hišo.

Zapis pogovora z avtorico je pripravila Nataša Kosec.

Prešernov dan

Ko sem se po štiridesetih letih bivanja v tujini preselila nazaj domov, me je moja znanka povabila, naj grem z njo na Prešernovo proslavo. Spomnila sem se, kako smo kot dijaki gimnazije na ta dan recitirali Prešernove pesmi, zato sem radovedna odšla na proslavo.

Kakšno razočaranje! Razen slovenske himne na ta dan ni bilo na sporedu niti ene recitacije iz Prešernovih Poezij. Ves večer so nagrajevali zaslužne Ljutomerčanke in Ljutomerčane, o Prešernu in njegovi poeziji pa ni bilo niti besede.

Pred 60 leti je bilo drugače. Dijaki našega razreda smo recitirali Prešernov Sonetni venec. Oblečeni smo bili v bele bluze, plava krila ali hlače in vsak je nosil na prsih pripeto veliko črko, to je bila začetnica soneta, ki ga je recitiral. Na koncu smo se postavili v polkrog in gledalci so lahko prečitali Prešernovo posvetilo Sonetnega venca: PRIMICOVI JULJI«.

Drugi dan je naš priznani slavist in veliki Ljutomerčan profesor Jan Baukart ocenil naš nastop. Bili smo zelo ponosni, ker je bila njegova kritika dokaj spodbudna.

Teta Mara

Teta Mara ni bila kdorkoli. Vsi do zadnjega v kraju so jo poznali, še več pa je bilo tistih, ki jim je bila znana blizu in daleč. Njena cvetoča leta so že zdavnaj minila in lani smo jo pokopali. Pa nič zato, vsaj v spominih je še z nami, in to velikokrat.

Rojena je bila še v bivši kraljevini. Pri hiši je bila drugo dekle, pa so ji zato posvečali manj pozornosti kot starejši sestri. Kadar je šlo za bolj ženska opravila, je vedno stala druga v vrsti, da so kaj povedali ali jo poklicali, da se sama izkaže. Leta so ji minevala in tudi v šolskih klopeh se je bolj družila z dečki kakor z dekleti. Njene zvedave poglede in dovtetnost za okolje je opazila le njena babica. Ker je bila sama ostarela in onemogla, ji je le redko uspelo, da bi Marico, kakor so Maro takrat še klicali, dalj časa obdržala ob sebi. Veliko ji je imela povedati, pokazati, a nemirna deklina je raje hitela po dvorišču, vrtu ali sadovnjaku, kakor bi obsedela ob starki. Nekaj pa je slišala, in to velikokrat. Babica je bila namreč po rodu Ljutomerčanka in se je temu primerno tudi obnašala. Pa je ob priliki rada ponovila: »Mi, pravi Lotmeržani, pa to delamo tako in tako ... O tem in onem razmišljamo tako in tako ...«

Teh izrekov se je Mara nehote navzela. Zdelo se je, da so prešli vanjo, ne da bi se prav zavedala, kaj sploh pomenijo.

Iz dneva v dan so imeli v njej večjo moč. Če je bila babica telesno onemogla, je bil njen »tržanski« duh kar se porekla tiče, toliko močnejši. In ta je nekega dne v celoti prešel na Maro, ko še ni niti povsem odrasla. Osebnostno se je za vselej oprijela jasnih misli, konkretnih stališč, odločitev s cilji, vse ob pomoči lastnega trdega dela.

Leta so tekla in usode posameznikov so med ljudmi, med katerimi je Mara živela, pisale raznolike zgodbe. A na kraj in okolje ni veliko dala. Še pred svojim tridesetim letom je že ponavljala besede tačas že pokojne babice: »Mi, pravi Lotmeržani, to delamo ...« Tako se je trški duh naselil v novi, še močnejši osebi, s katero ni bilo šale.

V svojih 20 letih je Mara imela nekaj priložnostnih ljubezni. Sosed je sicer veljal za ustreznega ženina, a je bil premlad. Banovski snubec je bil prijeten, vendar se z bodočo taščo ni mogel ujeti niti v pozdravu. Spogledovanje s fantom iz Globoke ni bilo po merilih kmečkega dekleta. Te se vendar ne možijo z »vajncerli«. Nazadnje je Mara ostala sama. Ne prestara, ne več

mladostno lepa, vendar živahna in vedno pripravljena za vsako delo.

V družino je posegla usoda. Nepričakovano se je poročil starejši brat, ki je štel za naslednika na kmetiji. Odselil se k samski nevesti in grunt je ostal na ramenih mlajšega brata. Ta, Karel po imenu, pa je nenadoma zbolel in umrl. Ko je ležal na parah, so rekli, da ga je »vüčenje« za inženirja preveč izmučilo in ni zmožeg nositi še bremena domačega grunta. Tako je Mara prevzela vse, kar je ostalo. Samsko življenje, prleško držo in značaj ter soliden kmečki grunt z obilico dela in precej manj veselja. Izbire ni imela, pa se je zagnala v trd kmečki vsakdan, kakor je vedela in znala. To je bilo ravno v času intenzivnih sprememb prehoda nekdanjega kmečkega gospodarstva na strojno kmetijstvo po merilih socialističnih razumevanj.

»Baba na traktorju? Dajte no, kje pa ste to že videli?« so se smejali ljudje, ko je Mara kupila traktor. A z visokega sedeža je čemerno pogledala naokoli in rekla: »Mi, pravi tržani, že vemo! Jaz nisem neka vesničarka!« V resnici je bila najbolj vaška od vseh, le drža je bila tista, ki jo je dvigala nad druge.

Čez kakšno leto so Mari na pljučih odkrili hudo bolezen. Nakopala si jo je s težkim delom, bolj primernim za moške kot zanjo. Spoznala je, da njeno življenje visi na nitki, in niti za trenutek ni oklevala, ko je morala na zdravljenje. Več kot leto dni je bila v zdravilišču na Gorenjskem, v katerem so si pljuča opomogla in je vsaj delno ozdravela. Kmetija doma je bila zapleveljena in v slabem stanju, toda nič za to. Z vrnitvijo je Mara vse presenetila. Ni se vrnila sama, med bolniki je našla moža. Po svoji meri in željah. Čez čas sta se poročila in zaživela čisto po svoje. Če jo je kdorkoli kaj povprašal, je rekla: »Oja, lahko bi še imela deco, vendar sem prebolela to bolezen, pa doktorji pravijo, da ni varno. Tako bova z možem kar sama. Saj nama nič ne »fali«. Še za vas bo ostalo.« Pa je šla.

Od poroke naprej so ljudje Marico klicali za teto Maro.

Več kot tri desetletja so minila, ko je teta Mara spet postala glavna oseba v soseski. Takrat več ni več nikogar motilo, kako je z možem živela, kako delala, kaj pridelala, kaj jedla in koliko popila. Vsi so vedeli, da je trdna v svoji volji in dejanjih, in takšno so imeli radi.

Leto nazaj pa je stara in sključena resno zbolela. Najprej tega ni bilo takoj opaziti, a je vidno shujšala in bila več na toplem kot sicer. Še je pregledovala položnice, prebiralala novice in gospodarila s polji ter z goricami, a njeno telo je počasi venelo. V zimskem mesecu je legla. Vsak dan je manj jedla in zavračala obiske. Nazadnje je onemoglo telo odpovedalo. Nujno je rabila zdravniško pomoč. Odpeljali so jo proti njeni volji in bolnišnična oskrba ji je dobro dela.

Nastopil je zadnji dan v mesecu. Takrat se je teta Mara oglasila, jasno in glasno kakor vedno doslej. K sebi je poklicala nečakinjo, ki je skrbela za njeno »bančno stanje«.

»Pridi bližje!« ji je rekla, »in mi pokaži bančno knjižico, da vidim, če je zadnja penzija vpisana!«

Nečakinja ji je ugodila in teta Mara je preverila stanje. Zadovoljno se je nasmehnila in rekla: »Zaj pa lahko vmerjen!«

Naslednji dan ji je v domači kapeli zvonilo.

Tudi tako so živeli »pravi Lotmeržani«.

Moja zgodba

V Ljutomer sem prišla leta 1994. Spomnim se meglenega hladnega jutra, ko sem se zbudila v avtu in se zazrla v okno. »Kje smo?« sem vprašala in odgovorili so mi, da smo v Ljutomeru in se bomo ustavili na pijači. »Dobro, še en krajši postanek pred Mariborom nam ne bo škodil,« sem si mislila. Nisem vedela, da bo ta postanek odločilen v mojem življenju in da bom za vedno ostala v Sloveniji, natančneje v Ljutomeru, ter si tu ustvarila svojo družino in športno ime.

Prihajam iz države, ki je nekoč v preteklosti sicer bila Ukrajina, toda v mojih časih smo tam vsi govorili rusko. To, da živimo v Ukrajini, smo dejansko občutili komaj leta 1991, ko se je Ukrajina osamosvojila. Pred tem smo preprosto živeli v Sovjetski zvezi, potovali smo v Taškent, Baku, Rigo ali v Moskvo. Nekatere republike so bile bolj razvite, nekatere manj. Ukrajina pa je bila nekje vmes. Živela sem v mestu, ki je bilo veliko za približno dve Ljubljani. V njem so se nahajale štiri univerze. Toda zdaj tam živi samo nekaj tisoč ljudi, ki niso želeli sprejeti novega ukrajinskega predsednika in novih vrednot. Ti ljudje, ki niso želeli po novem govoriti ukrajinsko in se učiti spet na novo napisane zgodovine, so za Ukrajino postali teroristi. Začela se je vojna, ki še danes ni končana, ne glede na vse sprejete sporazume o premirju. Ta regija si je želela osamosvojitve, ampak ji tega niso dovolili. Zdaj je to I.NR, se pravi Luganska narodna republika, ampak do zdaj je ni še nihče priznal. Na tisoče ljudi je umrlo, porušenih je bilo na stotine hiš, ogromno ljudi je odšlo drugam. Nekaj se jih je vrnilo in začelo živeti na novo. Ljudje so skoraj leto dni živeli brez plač in pokojnin. Tovarne, banke, podjetja – vse je stalo. Ni bilo elektrike, vode in hrane. Toda najhujše je bilo nenehno streljanje, ki še zdaj ni končano. Tisti, ki so ostali in preživeli, so se postopoma navadili na takšno življenje, popravili so svoje domove, njihovi otroci so začeli hoditi v šolo. Nekako jim gre. Zdaj že dobivajo pokojnine, plače, počasi se odpirajo trgovine in tržnice. Življenje se nekako normalizira, čeprav ljudje težko zapustijo svojo regijo, morajo iti po zapletenih poteh z avtobusi, še vedno jih kje čakajo minska polja in lahko spet in spet naletijo na streljanje. Nepojmljivo je, kaj se je zgodilo. Nihče ne ve, kako dolgo bo to še trajalo in kako dolgo bodo trpeli nedolžni ljudje.

Spomnim se, kako je bilo pred 22 leti. Mesto je cvetelo, obratovalo je ogromno tovarn in podjetij, ki so proizvajali izdelke za celo Sovjetsko

zvezo. Igrala sem v ekipi, ki je bila med najboljšimi štirimi ne samo v Ukrajini, ampak v celi Sovjetski zvezi. Vse igralke smo bile zaposlene v ogromni tovarni, tako kot so recimo slovenski športniki zaposleni v vojski. Nič nam ni manjkalo, bili smo dobro plačani profesionalni športniki. Pri sedemnajstih sem že dobivala plačo, ki je desetkrat presegala plačo mojega očeta, ki je bil direktor manjšega gradbenega podjetja. Želeli smo si dogodivščin, zato smo šli igrat nekam drugam. Nekatere od nas so vsako leto zamenjale državo, včasih je katera ostala v tujini za vedno. Bile smo prvakinje Ukrajine in ker smo igrale v ligi prvakinj, smo pogosto potovale. Pri svojih dvajsetih letih sem na letalu preživela več kot tristo ur. Bila sem v Siriji, Mehiki, Franciji, Italiji. Dva meseca in pol sem igrala v Španiji, v ekipi Alkorkon Madrid. Povabili so me tja na končnico sezone in z ekipo smo osvojile pokal Španije – Copa de la Reina. Moja soigralka iz Ukrajine je eno sezono igrala za Palomo Maribor, se spoprijateljila s trenerjem in ga povabila k sebi na obisk v Lugansk. Trener je prišel na naš trening in me takoj opazil ter povabil, da bi prišla igrat v Maribor. Na začetku sem se pripeljala v Slovenijo za dva dni na preizkus, potem sem šla nazaj v Ukrajino po svoje stvari in potem ... Sposodila sem si 100 ameriških dolarjev za vlak, spakirala športno torbo in se pripeljala v Debrecen. Tam me je trener pobral z avtom in tako sva se pripeljala v Ljutomer. Po pijači mi je rekel, da lahko gremo pogledat gor na osnovno šolo, na kateri imajo nekakšen turnir. Potem je še dodal, da bi lahko tudi igrala, če bi želela. Ne spomnim se, kaj natančno mi je rekel, ker sem slovensko znala bolj malo. Sporazumevala sva se v polomljeni angleščini. Ni treba povedati, da sem se zelo dobro izkazala na tem turnirju in vse navdušila s svojo igro. Zvečer smo se znašli v hotelu z vsem vodstvom kluba in ponudili so mi dvoletno pogodbo. Vsi so bili zelo prijazni z menoj in želeli moj odgovor. Kaj pa jaz? Nisem vedela, kaj naj naredim, sem pa tem ljudem zaupala. Spomnim se, da mi je trener rekel, naj se odločim, ali grem v Maribor ali ostanem tukaj, v Ljutomeru. Nisem imela dosti časa za razmislek. Tu sem se počutila varno, sprejeto in odločitev je padla. Ostala sem v Ljutomeru.

Na začetku sem živela v hotelu, potem sem nekaj dni živela pri svoji novi prijateljici in soigralki Lei v Mekotnjaku, potem pa še pri starejši gospe Anici, ki me je gostoljubno sprejela v svojo hišo. Čez kakšna dva meseca sem dobila svoje stanovanje na Fulneški ulici v bloku, v katerem so večinoma živeli upokojeenci. Spomnim se premikanja zaves na drugih oknih in začudenih obrazov, ko sem včasih prišla pozno zvečer domov. Prvih svojih dni v Ljutomeru se spominjam skoraj s tesnobo. Lea je prišla k meni v hotel in sva si šli ogledat mesto. Po petnajstih, dvajsetih minutah hoje, ko sva prišli do lekarne in si ogledali hipodrom, je povedala, da je to vse.

»Ne razumem,« sem rekla.

»To je konec mesta,« mi je rekla in me čudno pogledala. Potem sem dojela, kje sem se znašla. Sploh si nisem mogla predstavljati, da obstajajo takšna majhna mesta, ki jih prehodiš v dvajsetih minutah. Pri nas, v Ukrajini, so majhna mesta imela približno 100–150 tisoč prebivalci. Takrat bi najraje zakričala na glas od nemoči, razočaranja in obupa. V hotelu sem jokala kot otrok, dokler nisem dobila obiskovalca. Gospod je prišel s pladnjem s pijačo, ker je mislil da sem ukrajinska plesalka, saj jih je bilo takrat po nočnih klubih v Sloveniji ogromno. Še nekaj let zatem sem morala v pogovorih večkrat poudariti, da sem športnica in da plesati ob drogu pač ne znam in nisem zaradi tega prišla v Slovenijo.

V klubu so bile vse igralko zelo spoštljive in prijazne z menoj, tudi vodstvo kluba in trener so bili v redu. Ekipo je ravno prišla v drugo ligo. Brez enega poraza smo zaključile sezono in se uvrstile v 1. B-ligo. V Ljutomeru je bila takrat prava euforija. Na tribunah je bilo ogromno ljudi, vsi so glasno navijali in skandirali. Naslednje leto se je zgodba ponovila. V 1. B-ligi smo bile na prvem mestu in smo se uvrstile v najvišjo slovensko 1. A-ligo. To so bila moja najboljša leta. Dobila sem slovensko državljanstvo po 11. členu in trenirala s slovensko odbojgarsko reprezentanco. Ženska odbojka v Ljutomeru je zacvetela, in to tudi po moji zaslugi. V Ljutomeru sem bila živa legenda. Meščani so me vedno pozdravljali, nekateri so se zapletli v pogovor z menoj. Hitro sem se naučila govoriti slovensko, v svojem stanovanju sem imela vsepovsod obešene liste s slovenskimi besedami, da bi si jih lažje zapomnila. Na začetku mi ni bilo jasno, zakaj si moram za vsako besedo v ruščini zapomniti tri slovenske. Športno torbo so nekateri klicali potovalka ali taška. V ruščini za to obstaja samo ena beseda, sumka. Kmalu sem tudi izvedela, da ne živim v Ljutomeru, ampak v Ljutomerku, in da se moram poleg slovenščine naučiti še dialekt. Ko sem včasih šla na sprehod po mestu, sem imela občutek, da me poznajo skoraj vsi mimoidoči. Začutila sem prednost majhnega mesta in se sčasoma navadila nanj. Ali pravzaprav ni čudovito, da v mestnem središču najdeš skoraj vse, od knjižnice do frizerskega salona in trgovine s čevlji? Mesto sem celo vzljubila. V Ljutomer sem povabila svoje sorodnike in starše in vsi so bili očarani. V primerjavi z milijonskimi ukrajinskimi mesti, v katerih kar mrgoli od ogromne množice ljudi, se jim je Slovenija zdela kot nekakšna oaza miru in tišine. To je še posebej veljalo za Ljutomer.

Čez dve leti je moja pogodba v Ljutomeru potekla in dobila sem ogromno ponudb, da bi igrala v drugih slovenskih klubih. Že prej sem spoznala svojega sedanjega moža in nisem želela oditi daleč proč. Odšla sem igrat za Mursko Soboto, še vedno pa sem živela v Ljutomeru. V Murski Soboti nas je treniral trener reprezentance in imele smo vrhunsko ekipo. Na začetku

so bili zastavljeni zelo visoki cilji, ampak zaradi pomanjkanja sredstev je vse šlo po vodi. Imela sem težave s hrbtenico in odločila sem se, da neham z igranjem odbojke. Ko sem rodila dvojčici, so me poklicali, ali bi spet začela igrati za Ljutomer. Punci nista bili stari še niti tri mesece, ko sem spet začela trenirati in igrati. Zamenjala sem svojo pozicijo, zdaj sem igrala na poziciji centra in še vedno mi je šlo dobro. Nekateri bi rekli celo odlično. Še nekajkrat sem zapustila ljutomersko ekipo in potem spet prišla nazaj, dokler nismo leta 2005 izstopili iz 1. lige. Skoraj deset let je bila ljutomerska ekipa v 1. slovenski ligi. Naš največji dosežek je bilo 4. mesto. Kot igralka sem bila dvakrat športnica Občine Ljutomer, enkrat sem pristala na tretjem mestu. Ampak to sploh ni pomembno. Pomembno je to, da sem s svojo igro navdušila ogromno otrok, ki so potem začeli trenirati odbojko. Dotlej je imela tradicijo v Ljutomeru predvsem moška odbojka. V teh letih pa smo ustvarili tradicijo tudi v ženski odbojki, ki je aktualna še danes.

Ob 70-letnici Društva upokojencev Ljutomer

Ozrimo se najprej na tista štirideseta,
ko njih prva polovica bila v vojno je zajeta,
druga z zmagoslavljem vse prežeta.

Leto ,47 se v zgodovino zapisalo;
vsi takrat so morali »kapirati« informbiro.

Kot marsikaj se na novo je snovalo,
je tudi društvo upokojencev nastalo.

Saj društva so dovoljena bila,
le v politiki samo ena partija.
Poleg te sodita SZDL in sindikat,
da je delavec bil enakopraven in bogat.

Upokojenec takrat je bil gospod,
predvsem za poštarja en mali bog.
Tisti čas še mnogo kmetov je bilo,
ki pa se jim o pokojnini še ni sanjalo.
Sicer pa takrat ni bilo gospodov, le tovariši.

Aktivni smo samoupravljanje se šli,
zaslužni pa so sadove svojega dela uživali.

Šestdeseta leta, izgradnja domovine,
iz vasi v mesta množično vse rine.
Spláčalo se je v službo iti že zato,

da dobil boš enkrat penzijo.
Toda ni se spremenilo vse prav kmalu,
nekaj korenin se še vedno je držalo.

Ob koncih tedna staro, mlado,
skupno se družilo je rado.
Vabile so vse po vrsti še gorice,
kmečka opravila in gasilske veselice.
Avseniki, Slaki, Henček in še kdo
to obdobje močno zaznamovali so.
Eno glasbo vsi smo imeli radi.
V ničemer se še nismo preveč razlikovali.

V sedemdesetih jih že večina v službe hodi.
Delavski razred, ki je na oblasti,
spozna, da to nikamor več ne vodi.
Da jih vsaj nekaj na zemlji bi ostalo,
je nujno dati tudi kmetu pokojnino malo.

A glej ga, zlomka, kakšni bodo rezultati?
Nasledniki bi morali začeti notri plačevati.
Zato ti slednji isto pot ubirajo,
zbežati z zemlje se na vso moč trudijo.
V osemdesetih začnemo vsi skup stokati,
Jugoslavija začne po vseh šivih pokati.
Boni za gorivo, inflacija velika,

birokracija pa napeta, kot se šika.

Organizacije združenega dela hirajo,

knetije druga za drugo izumirajo.

Hkrati pa ni več gospodinjstva,

ki ne bi imelo penzionista.

Večini zdi se, kot da je vse huje,

mlada generacija se z Evropo spogleduje.

Pa že v devetdeseta smo prispeli,

ko smo usodo v svoje roke vzeli.

Ali smo odločili se tako zato,

ker pač druge izbire ni bilo?

Kakorkoli že, danes rečemo lahko,

da od vseh republik največjo srečo smo imeli.

Zdaj, v novem tisočletju

upokojenci smo ena čudna čreda.

Več nas je, šibkejši smo v zavetju

zaradi praznega budgeta.

Če je res, da za naša nakazila

država najema posojila,

po zdravi kmečki pameti,

kolikor nam je je še ostalo,

ne vemo si razlagati,

kako dolgo bo to vzdržalo.

Pa saj nima smisla godrnjati,
bolje je v nekaj verovati:
enim bo pomagal Jezus,
za druge je rešitev DESUS.

Dekličine sanje

Dež na okno je škropil,
ob oknu deklica stoji,
dež moči deklici lase.

Dežne kaplje po glavi polzijo.
Kot biseri se svetijo.

Deklica polna radosti
v cvetu svoje mladosti,
zaprla nežne je oči
in je sanjati začela.

Pod oknom vidi fanta stati,
na kitaro ga igrati.
Igral je lepo melodijo,
njej najlepšo simfonijo.

Rada bi ga objela
in na čelo poljubila.
Dež na okno pritrkava,
deklico iz sanj je zbudil.

Ko se je deklica zbudila,
fanta ni nikjer več vid'la.
Dež pa moči ji lase,
hladi mlado ji srce.

Deklica v lepo žensko se je razvila,
srce možu podarila.
Mož bo brenkal na kitaro,
žena pela uspavanko.

Dedek v parku se sprehaja

Dedek v parku se sprehaja,
babica nasproti mu prihaja.

»Kje si bila?« dedek vpraša.

»Si se skrila, da te nikjer ni bilo?«

»Nisem, dedek, jaz se tebi skrila,
le v dom sem se preselila.«

Po parku z dedkom sva hodila,
babica s hoduljo, dedek s palico,
a negotov je bil najin korak,
pa sva usedla se na klop.

Dedek babico za roko prime,
srce babici je zadrhtelo.

Glava babici padla je na ramo:

»Dedek, ostani z mano v domu,
skupaj bova tu živela.

Roža rdeča nama bo cvetela.«

